

Projekt Nr 2

z dnia .....

Przedkładam projekt.....

**UCHWAŁA NR .....
RADY MIEJSKIEJ W KROŚNIE ODRZAŃSKIM**

z dnia ..... 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 609 i 721) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2023 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2017 r. poz. 1595 oraz z 2023 r. poz. 951 i 1688) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Krosna Odrzańskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej

Radosław Sujak

Załącznik do uchwały Nr .....
Rady Miejskiej w Krośnie Odrzańskim
z dnia ..... 2024 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KROSNO ODRZAŃSKIE

NA LATA 2024-2027

Zamawiający:

Gmina Krosno Odrzańskie

ul. Parkowa 1

66-600 Krosno Odrzańskie

Wykonawca:

Grupa BST Sp. z o.o.

ul. Mieczyków 12, 40-748 Katowice

Spis treści

1.	Wstęp	4
1.1.	Słowniczek pojęć.....	5
2.	Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	6
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	7
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
4.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa	14
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Krosno Odrzańskie.....	16
5.1.	Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	16
5.2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Krosno Odrzańskie.....	17
5.2.1.	Zarys historii obszaru gminy	17
5.2.2.	Krajobraz kulturowy	24
5.2.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	32
5.2.4.	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	33
5.2.5.	Zabytki archeologiczne	33
5.2.6.	Zabytki ruchome.....	49
5.2.7.	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Krosno Odrzańskie.....	51
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	59
7.	Założenia programowe	60
8.	Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie.....	63
9.	Zasady oceny realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie.....	64
10.	Źródła finansowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie	65
	Załącznik nr 1 do Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie.....	70
	Załącznik nr 2 do Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie.....	74

Konieczność realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Program zawiera działania na okres 4 lat, z uwzględnieniem ewaluacji jego wykonania, co 2 lata. Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań oraz zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się na terenie Gminy. W zakresie ochrony zabytków analizie poddano dokumenty strategiczne dotyczące województwa lubuskiego oraz Gminy Krosno Odrzańskie. Analiza ta pozwala wyznaczyć kierunki działań w obszarach zachowania dziedzictwa kulturowego. Program przyjmowany jest przez Radę Miejską w Krośnie Odrzańskim wówczas, gdy uzyska opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Aktualizacja programu po 4 latach powinna uwzględnić:

- realizację programu,
- zmieniające się warunki kulturowe, społeczne, gospodarcze i finansowe Gminy,
- nowe uwarunkowania prawne.

Najważniejszym celem Programu jest określenie kierunków zadań, które powinny zostać zrealizowane na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami oraz poprawy ich zachowania dla współczesnego społeczeństwa i przyszłych pokoleń. Odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która pierwsza powinna odczuć efekty jego wdrożenia. Dotyczy to zarówno właścicieli i użytkowników obszarów oraz obiektów zabytkowych, jak również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowanie i pielęgnowanie w sposób należyty dziedzictwa kulturowego wyróżnia obszar Gminy i stanowi o jego atrakcyjności.

Przyjęty przez Radę Miejską w Krośnie Odrzańskim w formie uchwały Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest jednym z elementów polityki samorządowej i powinien służyć podejmowaniu planowych działań, które dotyczą inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

1.1. Słowniczek pojęć

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.) w art. 3 wskazuje następujące wyjaśnienie pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchoma, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) **krajobraz kulturowy** – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

---

Podstawą prawną opracowania jest art. 87 **ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.**(...)¹, w którym między innymi czytamy:

- Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
- Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
- Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.
- Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2020-2023 ustanowiony został Uchwałą Nr XIX/175/20 Rady Miejskiej w Krośnie Odrzańskim z dnia 23 kwietnia 2020 r. i obowiązywał do końca 2023 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami opracowuje się na podstawie gminnej ewidencji zabytków, sporządzanej przez Burmistrza i prowadzonej w formie zestandaryzowanych kart adresowych. Gminna ewidencja zabytków uwzględnia:

- zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
- zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez burmistrza w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Historię osadnictwa Gminy opracowano na podstawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy oraz obowiązującego do 31 grudnia 2023 roku Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie.

W art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków z dnia 23 lipca 2003 r. wyznaczono następujące cele opracowania programu opieki nad zabytkami:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

---

¹ Tamże, s. 63.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

---

Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa w art. 4, na czym polega ochrona zabytków, opisując w następujących podpunktach, jakie działania powinny podejmować organy administracji publicznej:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast w art. 5 ww. ustawy opisany został sposób, w jaki właściciel lub posiadacz powinien sprawować opiekę nad zabytkiem oraz jakie warunki powinny być zapewnione, wyszczególniając m.in.:

- naukowe badania i dokumentowanie zabytku;
- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczenie dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 6 ww. ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

a) zabytki nieruchome, będące:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami architektury obronnej,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

b) zabytki ruchome, do których zalicza się:

- dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te zbiory,
- numizmatyki oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,
- wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiały biblioteczne,
- instrumenty muzyczne,
- wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,
- przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

c) zabytki archeologiczne, takie jak:

- pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyska,
- kurhan,
- relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 ww. ustawy, ochronie mogą podlegać dodatkowo nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W art. 7 ww. ustawy wyróżniono następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków:
  - 1 a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa.
2. Uznanie za pomnik historii.
3. Utworzenie parku kulturowego.
4. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 19. w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględniono ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych.

Według art. 21. ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały także w innych dokumentach i aktach prawnych:

Konstytucja RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.):

- Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
- Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 609 i 721):

W art. 7 ust. 1, pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54):

Zgodnie z art. 101 ustala się, że ochrona powierzchni ziemi polega między innymi na zachowaniu funkcji kulturowych, w tym zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.):

Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa stanowi również, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336):

Ustawa określa m.in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.):

Zgodnie z art. 6 celem publicznym w obszarze gospodarki nieruchomościami jest m.in.: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa reguluje działania wymagające pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków takie jak: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów). Zgodnie z art. 109 ust. 1 pkt. 4 ww. ustawy, w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r. poz. 725):

Art. 5 ust. 1, pkt. 7 oraz ust. 2 mówi o tym że: obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2 ww. ustawy określa, że do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb: pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. opinie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 30 ust. 7. stanowi, że właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ww. ustawy określa, że:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87):

Zgodnie z art. 9, ust. 1 jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statusowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest obowiązkowym zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego. W rozumieniu art. 1 ust. 1 ww. ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Formami organizacyjnymi działalności kulturalnej, przede wszystkim są: teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki, ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Szeroko pojęta opieka nad zabytkami, nie wiąże się jedynie z czynnościami wykonywanymi bezpośrednio przy zabytku, ale również z gromadzeniem wiedzy o zabytkach i jej udostępnianiu poprzez: organizację wystaw, edukację społeczną dotyczącą ochrony zabytków, uświadczenie istniejących, odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultur, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393):

Ustawa określa zasady ochrony zabytków znajdujących się w bibliotekach, które zostały określone w art. 3: „Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej”.

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385):

Ustawa określa zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach, które zostały wymienione w art. 1. „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów”.

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.):

Ustawa reguluje ochronę materiałów archiwalnych: „Materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego, zwanymi dalej „materiałami archiwalnymi”, są m.in. wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.”

Akty wykonawcze i rozporządzenia:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706).
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661).
8. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1265).
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1470).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Do najważniejszych ustaleń międzynarodowych dotyczących dziedzictwa kulturowego przyjętych przez Polskę należy:

- **Konwencja o ochronie dóbr kulturowych w razie konfliktu zbrojnego z 14 maja 1954 r. przyjęta na Konferencji Międzynarodowej w Hadze oraz Drugi Protokół z 26 marca 1999 r. o ochronie i poszanowaniu dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych (błękitna tarcza).**
- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu**, zobowiązująca do ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; ochrony, konserwacji, rewitalizacji i przekazania przyszłym pokoleniom swojego dziedzictwa kulturowego.
- **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy przyjęta 3 października 1985 r. w Grenadzie.** Przez Polskę została podpisana 18 marca 2010 r. Głównym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje m.in. pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim.
- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r., La Valetta** – dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.
- **Europejska konwencja krajobrazowa – 20 października 2000 r. – Florencja** zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, która ukierunkowana jest na: ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (zarówno na szczeblu regionalnym, jak i lokalnym), która służy przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu.
- **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 20 października 2005 r. sporządzona w Paryżu**, dotycząca ochrony różnorodności form wyrazu kulturowego tworzenia warunków rozwoju kultur oraz swobodnego oddziaływania na płaszczyźnie lokalnej, krajowej, międzynarodowej.
- **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, uchwalona w dniu 17 października 2003 roku.** Konwencja ta stanowi pierwszy międzynarodowy traktat, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Konwencja przyjmuje za cele:
  - a) ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
  - b) zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup oraz jednostek,
  - c) doprowadzenie na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym do wzrostu świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
  - d) zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy w celu realizacji postanowień Konwencji.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023 – 2026**, program jest głównym dokumentem strategicznym określającym celem administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz środków służących do realizacji wyznaczonych celów. Kumulacja już występujących lub potencjalnych zagrożeń wskazała za cel główny Krajowego Programu poszukiwanie nowych lub wzmacnianie istniejących narzędzi i metod przeciwdziałania degradacji dziedzictwa. Cel główny został podzielony na cele szczegółowe według poniższej tabeli.

Cel szczegółowy	Cel szczegółowy	Cel szczegółowy
Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.	Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.	Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).
Kierunek działań	Kierunek działań	Kierunek działań
<ol style="list-style-type: none"> 1. Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju. 2. Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości. 3. Realizacja międzynarodowych zobowiązań. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cyfryzacja procesów administracyjnych. 2. Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków. 3. Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych. 2. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

- **Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030**
Koncepcja z dnia z dnia 13 grudnia 2011 r. jest najważniejszym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego kraju. Zgodnie z nim zabytki powinny podlegać badaniom i ochronie, nawet jeśli na powierzchni ziemi nie ma śladów umożliwiających ich eksponowanie. Dokument przedstawia sposoby adaptacji zabytków do nowych funkcji. Koncepcja przewiduje wzrost roli zabytków, a także zainteresowania nimi społeczeństwa. Lokalizacja, a także umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na koncepcje gospodarczą, koncepcję ludnościową oraz rangę kultury i turystyki. Koncepcja zakłada stworzenie systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych oraz tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i zabytków architektonicznych.
- **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020** została przyjęta 26 marca 2013 r. Jej głównym celem jest wzmacnianie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski. Do celów szczegółowych zalicza się m.in. rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego. Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii za kluczowy element potencjału społecznego, a także jako szansa na rozwój dla całego społeczeństwa.
- **Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020**, której misją jest: zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Uzupełnienie wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”, który wyróżnia dwa komplementarne priorytety:

- a) rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych – poprawa stanu zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków przed klęskami żywiołowymi, kradzieżami i nieuprawnionym wywozem za granicę;
- b) rozwój kolekcji muzealnych – związany z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków oraz archiwaliów, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

- **Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030**

Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2030 wyznacza główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego, wśród których uwzględniono również zachowanie wartości środowiska kulturowego. Głównym jej celem jest wykorzystanie potencjałów województwa lubuskiego do wzrostu, jakości życia, dynamizowania konkurencyjnej gospodarki, zwiększenia spójności regionu oraz efektywnego zarządzania jego rozwojem. W kontekście ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego na uwagę zasługują:

Cel strategiczny 1. Inteligentna, zielona gospodarka regionalna

Cel operacyjny 1.6: Rozwój potencjału turystycznego i wyznaczone kierunki działań:

- Promocja i rozwój markowych produktów turystycznych województwa.
- Tworzenie warunków do rozwoju turystyki aktywnej i specjalistycznej.
- Poprawa stanu obecnej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej, w tym bazy noclegowej i konferencyjnej o wysokim standardzie.
- Promocja lubuskich podmiotów branży turystycznej.
- Wsparcie marketingowe dla funkcjonowania turystyki biznesowej, aktywnej specjalistycznej.
- Zintegrowany system promocji oferty turystycznej, skierowanej do różnych grup odbiorców.
- Wspieranie oraz efektywna współpraca z podmiotami działającymi w obszarze turystyki w tym w ujęciu transgranicznym.
- Podnoszenie, jakości obsługi i usług turystycznych.
- Rozwój szlaków, tras turystycznych, budowa oraz integracja dróg/ścieżek rowerowych.
- Kreowanie, wsparcie i realizacja działań z zakresu racjonalnego wykorzystywania ochrony zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego.
- Wsparcie rozwoju turystyki pakietowej wykorzystującej potencjały i położenie województwa.
- Wspieranie powstania działalności uzdrowiskowej w regionie.

Cel strategiczny 2. Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi

Cel operacyjny 2.4: Zapewnienie bogatej oferty kulturalnej oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego

d. Ochrona i promocja cennych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny 3. Integracja przestrzenna regionu

Cel operacyjny 3.7: Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

d. Odnowa i rewitalizacja wsi i małych miast.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego**

Dnia 23 kwietnia 2018 r. uchwałą nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego (Dz. Urz. Woj. Lub. z dnia 2 maja 2018 r. poz. 1163) uchwalony został plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego, który wraz ze strategią rozwoju województwa stanowi podstawę prowadzenia polityki rozwoju. W Planie wskazane zostało rozmieszczenie istniejących oraz planowanych elementów zagospodarowania przestrzennego

m.in. w zakresie zasobów kulturowych. W ramach ochrony dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki wyznaczono następujące kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego:

- Kierunek 1. Zachowanie i ochrona obiektów zabytkowych,
- Kierunek 2. Kreowanie i ochrona spójnego oraz harmonijnego krajobrazu kulturowego,
- Kierunek 3. Efektywne wykorzystanie walorów dziedzictwa kulturowego, w tym przede wszystkim na cele turystyczne,
- Kierunek 4. Kształtowanie tożsamości kulturowej,
- Kierunek 5. Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych.

W dokumencie podkreślono, że bogate i atrakcyjne zasoby dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego stanowią znaczący potencjał turystyczny dla regionu. Należy właściwie nimi zarządzać i wykorzystywać w procesie kształtowania polityki rozwoju zarówno poszczególnych gmin, jak i całego województwa lubuskiego. Istotne jest skuteczne wykorzystanie poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony tych zasobów i zachowaniu ciągłości dziedzictwa kulturowego.

- **Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego 2021-2024**

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2021-2024 stanowi element polityki samorządowej i służyć ma planowaniu, inicjowaniu i wspieraniu badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego. Głównym celem Programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego Ziemi Lubuskiej przez określenie służących temu warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa. Jako cel strategiczny wyznaczono zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego. Realizacja celu strategicznego odbywać się będzie poprzez określenie celów priorytetowych, kierunków działań i zadań.

Cel priorytetowy 1 - Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem

Cel priorytetowy 2 - Rewaloryzacja zabytków, jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego

Cel priorytetowy 3 - Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie

Cel priorytetowy 4 - Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie nawiązuje w założeniach do celów programu wojewódzkiego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Krosno Odrzańskie

5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

- **Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2016-2025**

W ramach Strategii założono realizację celów w zakresie domen planowania strategicznego:

1. Aktywność inwestycyjna.
2. Jakość życia i kapitał społeczny.
3. Środowisko i turystyka.

Zgodnie z zapisami dokumentu „odbudowa historycznej części Krosna Odrzańskiego wymaga zbyt dużych nakładów finansowych, w stosunku do możliwości budżetu Gminy. Gmina Krosno Odrzańskie prowadzi działania zmierzające do remontów istniejących zabytków architektury, podejmując się między innymi renowacji zabytkowych kamieniczek, remontu ocalałej części Zamku Piastowskiego oraz kościołów”.

W Strategii podkreślono, że w procesie budowania społeczeństwa obywatelskiego istotną rolę pełni idea małej ojczyzny. W celu integrowania społeczności lokalnej duże znaczenie ma dziedzictwo regionalne, na które składają się zabytki o znaczeniu lokalnym związane z tradycją i historią danego miejsca. Zgodnie z powyższym, wizja rozwoju Gminy Krosno Odrzańskie, jako centrum administracyjnym powiatu, atrakcyjnym i nowoczesnym miejscem do życia, pracy, wypoczynku i inwestycji, przyciągającym nowych mieszkańców, zakłada zdobycie statutu miejsca, z którym utożsamia się lokalna społeczność, w którym powstają nowe miejsca pracy i które dzięki historii, tradycjom winiarskim i walorom przyrodniczym odwiedzają turyści z Polski i zagranicy.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024 – 2027 wpisuje się w działania określone w Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2016-2025 ze szczególnym uwzględnieniem realizacji projektów związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego.

- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Krosno Odrzańskie**

Obowiązujące studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Krosno Odrzańskie zostało przyjęte w 2013 roku Uchwałą Nr XXXII/244/13 Rady Miejskiej w Krośnie Odrzańskim z dnia 1 lutego 2013 roku, następnie zmienione uchwałą Nr XII/93/15 Rady Miejskiej w Krośnie Odrzańskim z dnia 27 października 2015 r., uchwałą Nr XLVII/393/18 Rady Miejskiej w Krośnie Odrzańskim z dnia 28 marca 2018 r., zarządzeniem zastępczym Wojewody Lubuskiego Nr IB-I.4102.1.2018.BToI z dnia 27 czerwca 2018 r., uchwałą nr XX/179/20 Rady Miejskiej w Krośnie Odrzańskim z dnia 13 maja 2020 r. Dokument ten uwzględnia uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz określa obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Krosno Odrzańskie**

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Uwzględnia zatem przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie.

Gmina Krosno Odrzańskie nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy zawierają zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego. Ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, także wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Głównym problemem gminy jest niski stopień pokrycia gminy miejscowymi

planami zagospodarowania przestrzennego. W nowych planach miejscowych należy kłaść szczególny nacisk na ochronę walorów krajobrazowych oraz ochronę zabytków, a także prowadzenie wszelakich remontów z poszanowaniem zabytkowych wartości obiektów. Istotne jest, aby zachować historyczną tkankę w jak najlepszym stanie, a także aby dopasowywać planowaną zabudowę na terenie miasta do istniejącej historycznej tkanki miejskiej.

- **Program Rewitalizacji Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2016 – 2023**

Na podstawie zidentyfikowanych problemów przy użyciu określonych metod delimitacji, wyznaczony został obszar zdegradowany, który w szczególności powinien być objęty działaniami rewitalizacyjnymi. Obszar ten został wyznaczony na podstawie zdiagnozowanych problemów w wymiarze przestrzennym, społecznym, gospodarczym, infrastrukturalnym i środowiskowym. Obszar ten obejmuje tzw. „Dolne Miasto” - strefę starego miasta, niegdysiejsze centrum administracyjno-kulturalno-rekreacyjne. Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji brzmi: *„Dolne miasto” – historyczna dzielnica Krosna Odrzańskiego, centrum usług społecznych i gospodarczych w tym turystycznych, z aktywną społecznie i gospodarczo społecznością lokalną, uczestniczącą w życiu społecznym i publicznym, wzajemnie się wspierającą i wspólnie rozwiązującą własne problemy.*

W Programie przewidziano m. in. następujące działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- Odbudowę kwartałów na potrzeby społeczne, handlu oraz usług instytucjonalnych i komercyjnych, miejsca funkcjonowania organizacji społecznych aktywizujących i integrujących mieszkańców.
- „Urządzamy nasz zakątek” Program zagospodarowania podwórek w obszarze rewitalizacji.
- Rewitalizację części dolnego miasta obejmująca ulice: Grobla, Bobrowa, Plac Prusa, Żeromskiego, Wodna, Rybaki.
- Remonty zabytkowych budynków o funkcjach mieszkalnych i ciągów komunikacyjnych.
- Odbudowę Zamku Piastowskiego, w tym wykonanie dokumentacji.

Dodatkowo należy wskazać, że w przygotowaniu pozostaje Gminny Program Rewitalizacji dla Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024 - 2033. W założeniu dokument ten powinien pozostawać w korelacji metodologicznej i merytorycznej do Programu opieki nad zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Krosno Odrzańskie

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy²

Gmina Krosno Odrzańskie w obecnych granicach administracyjnych pozostaje częścią powiatu krośnieńskiego w województwie lubuskim, utworzonym na podstawie reformy administracyjnej wprowadzonej 1 stycznia 1999 roku. Teren Gminy Krosno Odrzańskie oprócz miasta obejmuje także 19 sołectw, podzielonych łącznie na 21 wsi.

Pod względem archeologicznym obszar gminy cechuje się dużym nasyceniem stanowisk świadczących o wczesnym zasiedleniu tego obszaru przez człowieka. Krosno Odrzańskie ma swój czas starożytny, gdyż podobno na podstawie mapy kartografa Ptolemeusza ustalono, że było stolicą Związku Lugijskiego lub leżało

na jego terenie. Na czele stał Marbod (z celtyckiego Maroboduus czyli Wielki Kruk), król plemienia Markomanów, a było to około 9 roku przed naszą erą. Jest to możliwe, gdyż Słowianie pojawili się na tych terenach dużo później. Nazwa wbrew pozorom nie pochodzi od krosna tkackiego, jak wysnuwał kiedyś niemiecki językoznawca Heinrich Adamy, nazywając Krosno Stadt der Weber czyli miastem tkaczy. Nazwa pochodzi od słowiańskich słów Krost lub Chrost, czyli nierówność i gąszcz. Pierwsza wzmianka o Krośnie pojawiła się w kronice biskupa

---

² Informacje zaczerpnięte z obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Krosno Odrzańskie.

Thietmara przy okazji dwóch starć w 1005 i 1015 roku z Niemcami. Obecna nazwa jest wynikiem przekształceń niemieckiej nazwy Krossen, która przetrwała do 1945 r. Po wojnie obowiązywała nazwa Krosno nad Odrą, jednak aby zerwać z jakimkolwiek niemieckim dziedzictwem wprowadzono dzisiejszą nazwę Krosno Odrzańskie.

Ze względu na położenie teren miasta musiał bronić się przed najazdami władców niemieckich. Krosno Odrzańskie zaliczane jest do jednej z najważniejszych warowni i traktuje jak twierdzę państwa, która odegrała bardzo ważną rolę w XI i XII wieku w systemie ochronnym zachodniej granicy Polski. Funkcję obronną miasto pełniło również w XIII wieku, kiedy warowny zamek był rezydencją Henryka I Brodatego. Za czasów panowania Bolesława Wysokiego (XII wiek), Krosno Odrzańskie zostało podniesione do rangi książęcej kasztelani, gdzie granica północna przebiegała wzdłuż rzeki Pliszki, wschodnia wzdłuż rzeki Ołobok, a kraniec zachodniej kasztelanii dotykał ujścia Nysy do Odry. Warowny zamek podkreślający rozwój funkcji administracyjno-gospodarczej i obronnej miasta wybudowano na początku XII wieku i stanowił on jedną z głównych rezydencji kolejnego władcy Henryka I Brodatego. Krosno Odrzańskie prawa miejskie otrzymało w latach 1217-1232. Henryk Brodaty przyczynił się także do rozwoju osadnictwa wiejskiego. Sytuacja pogorszyła się, kiedy u władzy był Henryk II Pobożny, który nie był w stanie utrzymać majątku. Nowemu władcy przyszło stoczyć walkę z wewnętrzną opozycją, hierarchią kościelną oraz z zachodnim sąsiadem. Henryk II Pobożny zginął 9 kwietnia 1241 r. podczas bitwy z Tatarami pod Legnicą. Wówczas rządy przejął Bolesław Rogatka. Rządy nowych władców nie przyniosły poprawy sytuacji, w wyniku konfliktów wewnętrznych i rodzinnych pomiędzy książętami dochodziło do licznych grabieży. Na początku lat pięćdziesiątych XIII wieku Konrad (brat Bolesława Rogatki), po wojnie domowej z braćmi opanował północną część Śląska. W wyniku wojny powstało księstwo głogowskie, w granicach którego znalazło się m.in. Krosno Odrzańskie, a także Głogów, Bytom i Kozuchów.

W 1276 r. Krosno Odrzańskie zostało wykupione przez księcia głogowsko-poznańskiego Henryka III, który zmarł w 1309 r., a trzy lata później miasto zajął Waldemar Askańczyk będący margrabią brandenburskim. W 1319 roku Brandenburczycy wycofali się z zajętych terenów. Kolejnymi władcami ziem byli:

- Henryk V – książę głogowski-żagański,
- Henryk VI – książę żagański, krośnieński i świebodziński,
- Henryk VII – książę głogowski,
- Henryk VIII – książę zielonogórski,
- Jan I – książę żagański,
- Henryk IX – książę głogowski i krośnieński,
- Henryk X – książę głogowski,
- Jan II – książę głogowski i żagański,
- Henryk XI – książę głogowski i krośnieński.

Po śmierci Henryka XI (22 lutego 1476 r.) Krosno Odrzańskie było siedzibą wdową pod władztwem Jana Brandenburczyka II. Krewny zmarłego Henryka XI, Jan II Żagański przez 6 lat (od 1476 r. do 1482 r.) walczył z Brandenburgią o odzyskanie dziedzictwa. Ostatecznie uregulowanie praw do Krosna Odrzańskiego rozstrzygnął traktat zawarty w Kamieńcu w 1482 r., na mocy którego Albrecht Achilles, za niespłacony posag zajął Krosno Odrzańskie. Stan ten utrzymany został do 20 lutego 1945 roku, kiedy to Krosno Odrzańskie ponownie wróciło w granice Polski. Obecnie Krosno Odrzańskie zachowało swoje funkcje ośrodka administracyjnego dla obszaru gminy, a także jest siedzibą powiatu.

Dzieje sołectw Gminy Krosno Odrzańskie do 1945 r.

BIELÓW (BIELOW)

Pierwszy znany dokument z informacją dotyczącą Bielowa spisany został w klasztorze franciszkanów w Głogowie. Datowany na 25 maja 1261 r. regulował kwestie prawne i gospodarcze pomiędzy duchownymi i księciem. Wyraźnie zaznaczone jest, że są to osady niedawno nabyte („*quas de novo pro commutacione acquisivit*”). Wieś jest w tym dokumencie wymieniona, jako Bala. Bielów, podobnie jak położone nieopodal:

Osiecznica, Sarbia, Maszewo wchodził w skład latyfundiów opactwa lubiąskiego, którego komasacja rozpoczęła się prawdopodobnie jeszcze u schyłku XII wieku. Pochodzenie nazwy związane jest zapewne z przymiotnikiem „biała”, jednak trudno stwierdzić, do czego nawiązywała. Słowiański rodowód jest bardzo widoczny w pierwszych wzmiankach dokumentalnych – Bala [Biała] i Beleuc [Bielewić, Bielić]. Na początku XIX we wsi była kuźnia i młyn wodny oraz papierniczy. We wsi znajdowało się 24 gospodarstw, w których mieszkało 170 osób.

BRZÓZKA (BRASCHEN)

Obecna nazwa wsi pochodzi od słowa „brzózka” – mała brzoza. Bezsprzecznie wieś powstała w okresie średniowiecza. Pierwsza wzmianka o Brzózce pochodzi z dokumentu datowanego na 19 sierpnia 1374 roku i sporządzonego na zamku w Bobrowicach. Wieś była lokowana na prawie niemieckim. Na początku XVIII wieku, jako właściciel osady figuruje Das Königreich Amt Crossen – Królewski Urząd Rentowy (urząd ekonomiczno-podatkowy) w Krośnie, stanowiła, więc własność państwa. W 1804 r. wieś podlegała urzędowi domalnemu w Krośnie i liczyła 21 „dymów” oraz 167 mieszkańców. W 1885 liczyła już 369 mieszkańców, a u schyłku XIX stulecia (1895) 397. W latach 1860-1865 na odcinku Brzózki przeprowadzono prace związane z budową drogi łączącej Gubin i Krosno Odrzańskie. W maju 1886 przez wieś przeszedł potężny orkan. W dniu 1 listopada 1913 r. otwarto stację kolejową IV klasy, z której można było dojechać do Starego Raduszca i Lubska.

CHOJNA (KUNOW)

Początki wsi sięgają XVI wieku. Chojna jest typem wsi wielodrożnicy. Od początku należała do wpływowego w regionie krośnieńskim rodu von Knobelsdorff. Wieś nie była licznie zamieszkiwana z uwagi na fakt, że okoliczne, słabe gleby powodowały, że chłopcy wykorzystywali czas związany z licznymi zawieruchami wojennymi i uciekali z osady do miast. W chojnowskim majątku urodził się w 1723 r. Alexander von Knobelsdorff, późniejszy feldmarszałek armii pruskiej. Pod koniec XVIII w. Chojna została sprzedana i trafiła w ręce radcy Kamery R. Rhaue, a po jego śmierci do wdowy. Ten stan trwał do roku 1825 r. Później majątek nabył Wilhelm Kinzel, a w 1842 Carl Heinze.

CHYŻE (HUNDSBELLE)

Wieś typu ulicówka położona na przedmieściach Krosna Odrzańskiego. Dawna nazwa oznaczała „miejsce, gdzie wyją (szczekają) psy” (Hundsbelte). Wzmianka o Chyżach pojawiła się już w dokumencie księcia krośnieńskiego Wacława z „białej niedzieli” roku 1430. W roku, 1457 jako właściciel wzmiankowany jest Rudolf von Kalckreuth. Niezwykle interesującym dokumentem w kontekście stosunków własnościowych jest akt potwierdzający przynależność połowy wsi Hundsbelte (Hundesbell) do miasta Krosno. Wydany 29 sierpnia 1522 r. przez elektora Joachima informował, że właścicielami są zarówno rajcy nadodrzańskiego miasta, jak i szlachetnie urodzeni: Krzysztof von Kalckreuth oraz Hans von Löben. Zapewne jeszcze w ciągu XVI wieku właścicielem wsi stał się krośnieński magistrat. W szczytowym momencie, w roku 1864 wieś liczyła 199 mieszkańców.

CZARNOWO (NEUENDORF)

Początki osady, datuje się na początek XIII wieku. W 1223 r. książę śląski Henryk I obiecał nadać prawo niemieckie wsi „Zarnowo”, która została przekazana klasztorowi cysterek w Trzebnicy i odtąd nosiła nazwę Neuendorf. Wieś po krótkim władaniu lubiąskich cystersów powróciła zapewne do rąk piastowskich, a następnie po przejęciu w roku 1482 ziemi krośnieńskiej przez Albrechta Achillesa stała się częścią Brandenburgii. W 1590 r. została nadana komturowi łagowskiemu Abrahamowi von Grünberg, a następnie stała się własnością urzędu domalnego w Krośnie. W XVII w. w wyniku ucieczki innowierców z Polski, jeden z nich Stefan Niemirycz zwrócił się do elektora brandenburskiego by ten przyjął go na służbę. Elektor nadał mu stanowisko generała artylerii i wydzierżawił wieś Czarnowo. Stosowne dokumenty podpisano w Berlinie 8 czerwca 1664 r. Ojciec przekazał majątek Neuendorf synowi Krzysztofowi. W roku 1699 w Krośnie Odrzańskim wydał „Bajki ezopowe”. Był on jednym z prekursorów oświecenia w literaturze. W roku 1838 wieś w wyniku powodzi znalazła się pod wodą i podobnie jak Sarbia na przełomie lat 1838/1839 przy wsparciu ówczesnego starosty Gotthilfa von Rheinbarena została przeniesiona, odsunięta od koryta Odry.

CZETOWICE (ZETTIZ)

Czetowice stały się własnością rodu von Grünberg z nadania księcia piastowskiego Henryka IX, przed rokiem 1421 potwierdził ich prawa do swobodnego zbierania drewna i wydobywania żwiru. Zostały one sprzedane przez zakon Joannitów. W dokumencie z 22 października 1564 r., dotyczącym wsi wymieniony jest „Hans Grunberg zu Skuren”. Jego syn Abraham był fundatorem kościoła renesansowego pw. Matki Bożej Bolesnej, który został wybudowany w roku 1570. Jednym z ostatnich właścicieli był Georg Abraham, o czym świadczy zapis zawierający rejestr opłat lennych z roku 1684. Pod datą 14 lipca widnieje Georg Abraham v. Grünberg, właściciel dób Czetowice i Schliere (Skyren). Zapewne pod koniec wieku obie wsie sprzedał któryś z licznych spadkobierców. Przedstawiciele rodziny pozostawili po sobie pamiątkowe tablice wmurowane w ściany kościoła w Czetowicach stanowiące swojego rodzaju genealogię. Posiadłościami do roku 1693 zarządzała wdowa Sabina, która sprzedała je Heinrichowi von Gloger. W roku 1783 Czetowice stały się własnością barona von Kottwitz, a następnie von Lüttwita i tajnego radcy Endella. Od połowy XIX do roku 1890 w. wieś posiadała aż ośmiu właścicieli: Rothe, Ferdinanda Speer, Wurrwitz, Hartung, żyd Kaspar, kapitan von Plötz, by ostatecznie stać się własnością Günthera von Wedel. Majątek stanowił własność rodu von Wedel do końca II wojny światowej. Nazwa pierwotna, słowiańska pochodziła prawdopodobnie od imienia Czeto.

GOSTCHORZE (GOSKAR)

Gostchorze od czasów średniowiecza pełniła ważną rolę w systemie obronnym młodego państwa piastowskiego. Położone nieopodal krośnieńskiego grodu, na wzniesieniu w bezpośredniej bliskości rzeki Odry stanowiło zapórę dla najeźdźców z zachodu. Było naturalną twierdzą i warownią. Powstało między VII a VIII wiekiem. Wraz z grodami w Krośnie Odrzańskim i Połupinie tworzyło tzw. „trojaczki krośnieńskie”. Wieś Gostchorze, wzmiankowana jest po raz pierwszy w dokumencie z roku, 1385 jako Goskar. Powstanie nazwy nie jest wyjaśnione, być może powstała od imienia pierwszego osadnika Gostochora lub Goskara. W późniejszym czasie przeszła pod władanie Królewskiego Urzędu Dominalnego w Krośnie Odrzańskim. Wieś wchodziła w skład parafii Berg /Góra/ i podlegała kościołowi pw. Świętego Andrzeja. Jak wynika z Klasyfikacji Schwarza z roku 1719 we wsi zamieszkiwali rolnicy i rybacy. W połowie XIX było 57 gospodarstw z 372 mieszkańcami. W latach pięćdziesiątych XX w. przez krótki okres nazywana była Kozią Górą.

KAMIEŃ (KÄHMEN)

Niemiecka, a właściwie zniemczona nazwa pochodząca od rzeczownika kamień, wskazuje na słowiańskie, średniowieczne pochodzenie wsi. W roku 1540 należała wraz z Morskiem do Petera von Löben, chociaż ród ten był w posiadaniu obu majątków już w XV w. Od XVII do niemal końca XVIII w. stanowiła własność rodu von Troschke. Prawdopodobnie na początku XVIII wieku wraz z Morskiem zarządzane były przez kapitana Aemiliusa Otto von Branda, a następnie jego syna Christopa Wilhelma von Brand. W styczniu 1750 r., aby spłacić młodszych braci zmuszony został sprzedać ojcowiznę w powiecie krośnieńskim. Zakupił ją kapitan Leopold von Schlegel, w 1767 r. jej posiadaczem został starosta krośnieński Leopold von Schlegel. Słaba jakość okolicznych ziem sprawiła, że mieszkańcy zajmowali się przede wszystkim hodowlą, głównie owiec. W roku 1795 panią na włościach została Sophia Christiana von Vogel z domu Grünberg, która zakupiła Kamień. Po 10 latach odsprzedała majątek radnemu Peterowi Gottliebowi Bernhardowi Boehden, a ten Jacobowi Casparowi, którego to rodzina była w jego posiadaniu niemal do końca XIX w. Wówczas też nastąpił dynamiczny rozwój – powstał młyn, tartak oraz cegielnia. W maju 1886 przez wieś przeszedł potężny orkan. Na przełomie wieków zarządzał nim Paul Eger, który w lipcu 1912 r. został zlicytowany. Ostatnim posiadaczem był leśniczy Eberhard von Grothe. W północno-zachodniej części wsi wzniesiono pałac wraz z otaczającym go folwarkiem oraz przyległym parkiem.

ŁOCHOWICE (LOCHWITZ)

Wieś powstała w XIII w. Pierwsza wzmianka o niej znajduje się w dokumencie datowanym na 25 maja 1261 r. Regulował on kwestie prawne oraz gospodarcze pomiędzy duchownymi z zakonu franciszkanów i księciem piastowskim Konradem II. Pierwotna nazwa brzmiała Lochuz, a później Lochwitz. Słowiański źródłosłów

związany był z określeniami loch, locha – grubianin lub locha, maciora. W XVI w. Łochowice stanowiły własność elektorów brandenburskich. W roku 1521 majątek został użyczony przez Joachima I Nestora żonie zarządcy Krosna Caspara von Maltitza. Jednak już w 1540 r. należała do Melchiora von Löben. Działania wojny trzydziestoletniej (1618-1648) i niszczycielskie działania walczących wojsk doprowadziły do wyludnienia regionu w tym i wsi. Na początku XIX w. przeszła ona w posiadanie rodziny Fournier. Znajdował się w niej folwark, dwa wiatraki i jedna wytwórnia, a liczba ludności przekroczyła pół tysiąca. W latach 30. XIX w. wzniesiono murowany kościół filialny w stylu klasycystyczny pw. Chrystusa Króla. Nieopodal świątyni usytuowane były szkoła i majątek Fournierów. U podnóża wsi znajduje się jezioro Glibiel (Tiefensee), przy którym w roku 1927 utworzony został ośrodek wypoczynkowo-szkoleniowy dla młodzieży pn. „Fritz Boxhammer Hause”. Należał on do Stowarzyszenia Brandenburskich Klubów Piłkarskich (VBB).

MARCINOWICE (MERZDORF)

Pierwotna nazwa brzmiała Martinsdorf i pochodzi od imienia Marcin. Pierwsza wzmianka o Marcinowicach pojawiła się w dokumencie finalizującym transakcję handlową z 1459 r. Książę Henryk IX nabył od Otto von Landsberga zamek w Bobrowicach w zamian za czeskie grosze oraz Marcinowice i Nowy Raduszec. Na początku XVIII wieś należała do wpływowej i mającej duże posiadłości w regionie rodziny von Löben. Malownicze położenie sprawiło, że była ona chętnie odwiedzana przez mieszkańców pobliskiego Krosna. W krajobrazie dominowały sady i winnice. Rzemieślnicy słynęli z garncarstwa, a także produkcji pieców kaflowych. Od początku XIX w. liczba ludności przekraczała 300 osób, by w 1926 r. osiągnąć 370 osób.

MORSKO (MUZZIG)

Morsko, to podobnie jak Kamień wieś mająca słowiańskie korzenie. Jej nazwa ma związki z rzeczownikiem „morze” w znaczeniu wielkiej wody lub przymiotnikiem „mokry”. Była to niewielka osada, której liczba ludności wynosiła ok. 100 osób, a dzieje przenikały się z pobliskim Kamieniem. Co ciekawe aż do lat 40. we wsi nie było infrastruktury zapewniającej zaopatrzenie w energię elektryczną. Malownicze położenie, a także zacofanie sprawiały, że była atrakcyjnym miejscem do wycieczek i spędzania wolnego czasu. W roku 1540 obie wsie należały do Petera von Löben, chociaż ród ten był zapewne w ich posiadaniu od XV w. Wiek XVII to posiadanie nowozagórskiej linii von Knobelsdorf. Na przełomie wieków właścicielem został Heinrich, po nim bratanek Zacharias, a następnie jego syn Asmus. Na początku XVIII w. właścicielką majątku była wdowa po kanclerzu Nowej Marchii, tajnym radcy Ludwigu von Brand, a następnie jej wnuk, syn kapitana Aemiliusa Otto, posiadacz Kamienia - Christoph Wilhelm. W styczniu 1750 r., aby spłacić młodszego braci Christoph zmuszony został sprzedać Morsko i Kamień, które zostały zakupione przez kapitana Leopolda von Schlegel. W roku 1795 panią na włościach została Sophia Christiana von Vogel z domu Grünberg, która zakupiła Kamień od Gustava von Schkopp i jego żony Heleny z domu Schlegel. Po 10 latach odsprzedała majątek radnemu Peterowi Gottliebowi Bernhardowi Boehden, a ten Jacobowi Casparowi, którego to rodzina była w jego posiadaniu niemal do końca XIX w. Ostatnim posiadaczem był leśniczy Eberhard von Grothe.

NOWY RADUSZEC (NEU REHFELD)

Jedną z pierwszych informacji o Nowym Raduszczu zawarta jest w umowie sprzedaży zamku w Bobrowicach z 1459 r. Książę piastowski Henryk IX nabył zamek w Bobrowicach w zamian za zapłatę w pieniądzu i wsiach: Nowym Raduszczu i Marcinowicach. Wieś została także wymieniona w dokumencie margrabiego Jana Kostrzyńskiego z 1544 w którym władca nakładał obowiązek zaopatrywania się w piwo w Krośnie. Na początku XVIII stanowiła własność państwową, zarządzaną przez urząd domenalny w Krośnie. Nowy Raduszec, podobnie jak wiele innych osad zaczął się rozrastać w dobie rewolucji przemysłowej, na początku XIX. W 1804 r. liczył 27 gospodarstw i 171 mieszkańców, a niespełna czterdzieści lat później 39 gospodarstw i 271 mieszkańców. Rozwój szlaków komunikacyjnych sprawił, że także w przy osadzie usytuowano i otwarto 1 listopada 1913 r. przystanek kolejowy, z którego można było dojechać do Starego Raduszca i Lubka.

OSIECZNICA (GÜNTERSBERG)

Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z XIII wieku. Osiecznica jest jedną z dwóch najstarszych wsi z gminy Krosno Odrzańskie wzmiankowanych w źródłach pisanych (drugą jest Sarbia). W roku 1202 komes Wilczek nadał cystersom z Lubiąża ziemię, na których założyli oni wspomniane osady na prawie niemieckim. Swoją nazwę zawdzięcza Günterowi, opatowi klasztoru lubiąskiego. Słowiańska nazwa brzmiała Ossecnica/ Ossecznica. Mieszkańcy Osiecznicy, zgodnie z dokumentem z dnia 26 stycznia 1226 r., wydanym przez biskupa wrocławskiego Wawrzyńca, zobowiązani zostali do uiszczania dziesięciny na rzecz nowo konsekrowanego kościoła św. Marcina w Sarbi. Zapewne w wyniku transakcji między zakonami, właścicielami w XV w. zostali krośnieńscy dominikanie, a następnie w kolejnym stuleciu powróciła ona we władanie cystersów. Przed rokiem 1546 została zakupiona przez margrabiego Jana. Później stała się własnością Krosna Odrzańskiego, a następnie państwa. W centrum usytuowany jest wybudowany w połowie XIX wieku przez właściciela fabryki sukna Johanna Arnolda Gohra neoklasycystyczny pałac. W roku 1816 wzniesiono kościół według projektu architekta F. Schinkla. W 1840 r. we wsi znajdowało się 86 domów i zamieszkiwało ją 707 mieszkańców. Ponadto znajdował się w niej dom drogowy, służący do pobierania opłat, a za wsią w kierunku do Krosna Odrzańskiego znajduje się całomilowy słup pocztowy, wyznaczający osiemnastą milę pruską od stolicy Niemiec.

RADNICA (RÄDNITZ)

Redenitz, tak brzmi pierwsza, historyczna nazwa Radnicy. W dokumencie z 1 listopada 1435 r., w którym książę śląsko-głogowski Henryk IX sprzedał proboszczowi z kościoła mariackiego w Głogowie 20 marek rocznie odsetek ze wsi, wśród których wymieniona jest Radnica. W rejestrach panów feudalnych z roku 1525 jako właściciel figurował Mostich. W kolejnych wiekach stanowi własność państwową. W roku 1657 w wyniku zaproszenia ognia cała osada uległa zniszczeniu. Jeszcze przed wybudowaniem stacji kolejowej w pobliskiej Szklarce Radnickiej, w 1875 r. wieś dynamicznie się rozwijała. W ciągu niemal 40 lat (1804-1840) trzykrotnie zwiększyła się liczba domów – z 29 do 93 i prawie dwukrotnie liczba mieszkańców – z 426 do 705. Znajdowały się w niej siedziba leśnictwa, młyn wodny, skład drewna, dwa folwarki. Mieszkańcy zajmowali się nie tylko pracą w przemyśle i rolnictwie, ale dużą grupę wśród nich stanowili także pracownicy kolei oraz szyprowie odrzańscy. Kościół o konstrukcji szachulcowej, wzniesiony w roku 1675, został rozebrany, a w jego miejscu wzniesiono w roku 1837 nową konstrukcję. Świątynia spłonęła w trakcie II wojny światowej w wyniku podpalenia przez radzieckich żołnierzy.

RETNO (SORGE)

Nazwa oznaczała ubogą, narażoną na niedostatek osadę. Pierwsze wzmianki dotyczące Retna informują o wielkich pożarach: w roku 1674 wsi i w roku 1724 folwarku. Wieś na początku XX należała do dóbr domenalnych zarządzanych przez Krosno Odrzańskie. W 1804 liczyła zaledwie 27 mieszkańców, a czterdzieści lat później, gdy zaczął funkcjonować folwark I48. Pod koniec XIX w. najemcą był konserwatywny deputowany do niemieckiego Reichstagu Otto Uhden. Po śmierci majątkiem aż do 1945 r. zarządzał jego syn Friedrich Uhden. We wsi funkcjonowały: gorzelnia i młyn, a ponadto zajmowano się produkcją serów oraz hodowlą ryb.

SARBIA (MÜNCHSDORF)

Niemiecką nazwę – Münchs Dorf, a właściwie Mönchs Dorf, zawdzięcza faktowi, że została założona przez mnichów (Mönch) cystersów z Lubiąża. Najstarsza wzmianka o wsi pochodzi z roku 1202. W dokumencie tym kasztelan krośnieński Wilczek nadał cystersom z Lubiąża ziemię, na których założyli oni Sarbię i Osiecznicę na prawie niemieckim. Niewykluczone, że w miejscu tym istniała starsza osada, bowiem przytaczana jest jej słowiańska nazwa „Zarbie”. W dniu 26 stycznia 1226 r. biskup wrocławski Wawrzyniec konsekrował kościół św. Marcina w Sarbii oraz nadał mu dziesięcinę z części wsi i Osiecznicy. W roku 1530 została sprzedana prowincjałowi z Osiecznicy, a w XVII w. urzędowi domenalnemu w Krośnie. Sarbia przed rokiem 1854 była położona bezpośrednio nad Odrą. Wielka powódź w sierpniu tego roku, sprawiła, że starosta krośnieński von

Rheinbaben za zgodą cesarza podjął decyzję o przeniesieniu wsi o ok. 1,5 km od Odry. Nowa lokalizacja sprawiła, że stała się ona długą na ponad kilometr ulicówką. Miejscowość w roku 1852 liczyła 330 mieszkańców.

STARY RADUSZEC (ALT REHFELD)

Pierwsza nazwa Starego Raduszca brzmiała Reinfelt, co można tłumaczyć, jako czyste pole. U schyłku średniowiecza stanowiła własność Ulricha von Landesberg. Możliwe, że w kwietniu 1321 r. wydzierżawił ją obywatelowi pobliskiego Krosna Heinrichowi Hertelin. W roku 1323 Hertelin prawdopodobnie zrezygnował, wobec czego Landesberg oddał ją w zastaw miastu Krosno za sumę dziewięciu marek. Warunkiem był wykup w ciągu pół roku, do dnia św. Michała, czego szlachcic uczynił i tym samym Stary Raduszec stał się własnością mieszczan. Potwierdzały to dokumenty: wydany w roku 1421 przez księcia piastowskiego Wacława oraz przywileje z 1430 i 1469 r. W roku 1486 krośnieńska rada miejska na czele, której stał burmistrz Bussauer uchwaliła statut dla wsi, w którym zawarła przepisy m.in. dotyczące upraw i niszczenia ogrodzeń. W roku 1524 w wyniku wielkiego pożaru spłonęła połowa osady. W 1718 r. we wsi mieszkało 40 kmieci i 12 zagrodników, a sto lat później (1840) w 64 gospodarstwach zamieszkiwało 528 chłopów. Bliskość Krosna sprawiła, że produkowano żywność na lokalny rynek, głównie zboża. W maju 1886 przez wieś przeszedł potężny orkan. W latach 1934-1935 wybudowano w Starym Raduszczu elektrownię wodną o mocy 2,6 MW. Charakterystyczne dla miejscowości są także dwa mosty: stalowy, kolejowy wybudowany w roku 1866 oraz kamienny, drogowy oddany do użytku w roku 1937.

STRUMIENNO (PFEIFFERHAHN)

Strumienno to wieś ze średniowieczną metryką, stanowiąca od XV w. własność państwową. W maju 1677 osada całkowicie spłonęła. W roku 1660 lekarz żony elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma – Menzel stwierdził, że okoliczne źródła dostarczają leczniczej wody. To sprawiło, że przez kilkadziesiąt lat, do początków kolejnego stulecia miejscowość odwiedzali „kuracjusze”. Podstawą działalności mieszkańców aż do XIX w. było rolnictwo. Później wraz z następującą industrializacją i rozwojem żeglugi na Odrze, coraz więcej gospodarzy stawało się szyprami. W sierpniu 1854 r. wieś, podobnie jak Sarbia ucierpiała z powodu powodzi. W 1804 r. w miejscowości było 25 gospodarstw i 130 mieszkańców, a w 1840 liczba gospodarstw wynosiła 32 i 223 osoby.

SZKLARKA RADNICKA (RÄDNITZER HÜTTEN)

Wieś powstała prawdopodobnie pod koniec XVIII wieku. Stanowiła własność urzędu domenalnego w Krośnie Odrzańskim. Od początku pełniła rolę niewielkiego folwarku. W 1804 r. zamieszkiwało ją zaledwie 19 osób. Z pewnością duże znaczenie dla rozwoju miejscowości miało wybudowanie w latach 1871-1874 linii kolejowej na trasie Szczecin-Wrocław z dworcem kolejowym. Była to linia numer 273, tzw. Nadodrzańska. Około roku 1890 w Szklarce wybudowano hutę szkła, która zajmowała się głównie produkcją butelek. Wraz z powstaniem fabryki miejscowość zaczęto nazywać Rädnitzer Glashütte, a po II wojnie światowej Szklarka Radnicka. Na przełomie wieków zaprzestano produkcji. Uruchomiono ją ponownie w 1922 r., gdy fabrykę nabył uciekinier z Wielkopolski - Schulz. Duża liczba robotników spowodowała, że Szklarka Radnicka stała się silnym oparciem dla zwolenników poglądów lewicowych, głównie komunistów. Ostatecznie zakład, zatrudniający 200 pracowników i produkujący dziennie 17 000 butelek, został zamknięty we wrześniu 1930 r. W ciągu kilku lat zdemontowano maszyny i urządzenia, ale po wybuchu II wojny światowej, wykorzystano opuszczone zakłady do usytuowania w nich zakładów zbrojeniowych Wilhelm & Heinrich Geßner Feingerätebau z Berlina.

WĘŻYSKA (MERZWIESTE)

Wieś została założona przez niemieckich osadników w XIII wieku. W pierwszych dokumentach pochodzących ze średniowiecza nazwa brzmiała Mertinsweze, co można tłumaczyć, jako Łąka Marcina. Najstarszy znany dokument dotyczący Wężysk, a spisany w Koźuchowie w grudniu 1459 r., dotyczył przekazania przez księcia Henryka IX śląsko-głogowskiego czynszów ze wsi Wężyska i Nowy Raduszec Otto von Landesbergowi. Od początku XVIII w. stanowiła własność urzędu domenalnego. W 1804 r. liczyła 58 gospodarstw i 372 mieszkańców, a w 1840 r. 78 gospodarstw i 569 mieszkańców. Ponadto we wsi funkcjonował młyn wodny.

W roku 1878 wzniesiono w centrum murowany, ceglany kościół. W okolicach wydobywano i handlowano torfem. Korzystnie na rozwój Wężysek wpłynęło wybudowanie stacji kolejowej kolei Marchijsko – Poznańskiej na trasie Guben-Crossen w roku 1870.

5.2.2. Krajobraz kulturowy³

Powstanie Krosna Odrzańskiego poprzedziły trzy formy osadnicze: gród, podgrodzie i osada targowa. Wyniki przeprowadzonych badań wykopaliskowych Edwarda Dąbrowskiego potwierdziły, że powstały w czasach Mieszka I jeden z najważniejszych na zachodniej granicy wczesnopiastowskiej monarchii gród państwowy, wzniesiony został na miejscu starszej warowni, pochodzącej z VII – VIII wieku. Gród usytuowany był nad Odrą, po zachodniej stronie ujścia Bobru, w miejscu dzisiejszego Zacisza. Dodatkowy system wałów zabezpieczał przedpole od zachodu i południa. Drugi gród, który pełnił rolę wspomagającego, położony był w Gostchorzu na wysokim stoku nadodrzańskim. Warto podkreślić, iż żadna z cesarskich wypraw idących na Polskę łuzyckim szlakiem w 1005, 1017 i 1019 roku, nie zaowocowała zdobyciem krośnieńskiego grodu. Do końca XII wieku gród stanowił siedzibę kasztelanów krośnieńskich. Po drugiej stronie rzeki Bóbr, dla ludności służebnej wobec grodu, założone zostało obwarowane podgrodzie. Czas jego powstania szacuje się na XI wiek. Po lokacji miasta usunięto wały obronne, a teren pozostał zasiedlony do czasów obecnych. Kolejnym członem osadniczym Krosna Odrzańskiego, który powstał w XI wieku, była osada targowa. Jej powstanie zdeterminowały krzyżujące się ze splawną arterią odrzańską, dwa ważne szlaki handlowe. Osada zamieszkała była przez rzemieślników i kupców, którym bezpieczeństwo zapewniał gród. Ważnym obiektem była karczma, pełniąca rolę gospody, hotelu i miejsca transakcji.

Przypuszczalną lokalizację osady wskazuje się w dwóch miejscach: na prawym brzegu Odry, w bliskim sąsiedztwie kościoła św. Andrzeja i na lewym brzegu Odry w miejscu, którego pozostałością może być obecny plac przy ulicy Rybaki. Po reformie przestrzennej miasta teren ten, podobnie jak dawne podgrodzie, znalazł się poza murami nowego ośrodka, a wspomniany plac do XX wieku pełnił funkcję targu rybnego. Nie można wykluczyć, że wymienione dwa człony osadnicze związane z targiem, były odrębnymi organizmami w znaczeniu nie tylko terytorialnym, lecz także prawnym. Być może targ przy kościele św. Andrzeja podlegał jurysdykcji biskupa, a lewobrzeżny należał do dóbr książęcych. W związku z tym, że mieszkańcy podgrodzia i osad targowych utrzymywali się z zajęć pozarolniczych, skupisko osadnicze Krosna Odrzańskiego miało charakter miejski na długo przed tak zwaną lokacją.

Pierwszej lokacji przestrzennej Krosna Odrzańskiego dokonał, podobnie jak na całym Śląsku – Henryk Brodaty. Opinie historyków co do wczesnej lokacji Krosna Odrzańskiego są zbieżne, różnią się jedynie datą, określaną przez jednych na rok 1203, natomiast przez drugich na rok 1217. Możliwe jest, że lokacja przestrzenna przeprowadzona została w 1203 roku, zaś lokacja prawna w 1217 roku. Informacji o rozplanowaniu miasta dostarczają badania archeologiczne oraz zachowany plan miasta z 1712 roku. Przedstawione na planie miasto, obwarowane murami obronnymi, otrzymało taki kształt w wyniku dwóch etapów rozwojowych. *„Pierwotne założenie lokacyjne ograniczone było do prostokątnego placu rynkowego, wydłużonego równoleżnikowo, otoczonego od północy, zachodu i południa pojedynczymi blokami zabudowy o zróżnicowanych kształtach i rozmiarach. Wschodnią część rynku, aż do granic założenia, zajmował kościół parafialny z cmentarzem. Całe założenie tworzyły trzy pasma bloków w układzie równoleżnikowym. Pasma środkowe zawierało plac rynkowy z kościołem oraz przyległym od zachodu regularnie prostokątnym blokiem zabudowy mieszkalnej. W paśmie południowym istniały trzy bloki trapezowego kształtu, wydłużone na osi północ-południe, a w północnym dwa płytkie bloki wydłużone równoleżnikowo. Do północno-wschodniego obrzeża założenia lokacyjnego przylegał zamek książęcy z obszernym terenem podzamcza, uszczuplającym nieco obszar miejski. Od strony południowej miasto oblewała fosa, potwierdzona archeologicznie, wykopem w północnym skraju placu Wolności. Fosa łączyła*

---

³ Informacje zaczerpnięte z obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Krosno Odrzańskie.

się zapewne z rozlewiskami po stronie wschodniej i rowem po stronie zachodniej. Stanowiła część umocnień, z wałem i palisadą. Zamek sprzężony był integralnie z obwarowaniami miejskimi”.

Obszar miasta lokacyjnego był zatem niewielki, uboga była też sieć uliczna. Z rynku wychodziło siedem ulic – po dwie na zachód (Kamienna, Zamkowa), południe (ul. Trakt Książęcy, Mnichów) i wschód (Zamkowa, Poczтовая) oraz jedna na północ (Brauerstrasse - Browarna), zniesiona w 1958 roku przez wytyczenie ulicy Ariańskiej. Rynek nowo założonego miasta przyjął funkcje handlowe wcześniejszych osad targowych. Mimo braku źródłowego udokumentowania, historycy przyjmują, że czas rozbudowy Krosna nastąpił w drugiej połowie XIII wieku. *„Zaanektowany teren od południa, ograniczony odnogą Odry, stopniowo się zawężał, im dalej od rynku. Wytyczone zatem nowe bloki, na przedłużeniu bloków przyrynkowych, otrzymały kształt trapezów. Przedłużone ulice Głogowska (obecnie Trakt Książęcy) i Mnisia (obecnie Mnichów), wydzieliły trzy pasma terenu. W paśmie zachodnim powstał jeden, wydłużony południkowo blok, w środkowym dwa, a we wschodnim nowy plac dla handlu, nazwany Nowym Rynkiem oraz klasztor dominikanów Na miejscu zlikwidowanych starych umocnień (wału i fosy) powstała wąska uliczka, prowadząca od wschodniego do zachodniego odcinka murów obronnych. Na planie z 1846 roku nosi ona nazwę Długiej (Lange Gasse). Pasma terenu, przyłączone od strony zachodniej podzielone zostało na dwa wydłużone płytkie bloki. Dwa, małe regularne, także wąskie bloki utworzone zostały również na przyłączonym skrawku północnym”.* Obszar powiększonego miasta, w obrysie murów obronnych, otrzymał kształt elipsy, której węższa strona była zwrócona na południe. Powiększone miasto otoczone zostało nowymi obwarowaniami, murowanymi z kamienia i cegły.

Pierwsza brama – „Głogowska” znajdowała się na w obwodzie murów na przecięciu z ulicą Głogowską, druga – „Odrzańska” usytuowana była w północno-zachodnim narożniku murów, natomiast trzecia – „Kamienna” umieszczona została we wschodnim odcinku murów, w linii obecnej ulicy Pocztovej i otwierała drogę do Zielonej Góry przez Połupin. Od zachodu i południa mury miejskie dobiegały do zamku. Dodatkowym zabezpieczeniem miasta były wody Odry, pozostałości jej dawnego koryta oraz połączone z nimi rowy, od południowego zachodu pojedyncze, od wschodu podwójne. Wzdłuż murów, po wewnętrznej stronie biegła wąska uliczka, przzerwana terenem zamkowym i zabudowaniami klasztornymi dominikanów. Podstawowy układ planu pozostał nienaruszony przez stulecia, co nie oznaczało stagnacji w rozwoju przestrzennym miasta. Nieznaczne zmiany mogły zachodzić, gdy w 1459 i 1482 roku miasto ogarnęły wielkie pożary. Znaczną zmianą w zagospodarowaniu była budowa domu kupieckiego (XIV wiek) na placu rynkowym, wcześniej zabudowanym wyłącznie kramami. Z czasem miejsce domu kupieckiego zajął ratusz. Istotne zmiany zaszły przed połową XVI wieku, gdy w wyniku reformacji Lutra rozwiązano dwa klasztory. Do ogromnych szkód przyczynili się Szwedzi, którzy w czasie wojny trzydziestoletniej (1618 – 1638) w 1631 roku zaprószyli ogień, który spopielił całe miasto w murach obronnych, a następnie w 1639 roku ufortyfikowali miasto, wznosząc liczne bastiony i szańce. Po pożarze ocalał zamek i zabudowa przedmieść. Odbudowa polegała zapewne na odtworzeniu stanu sprzed pożaru, gdyż kronikarskie przekazy nie wspominają o zmianach, poza przeniesieniem kramów mięsnych z Rynku na przymurną ulicę koło bramy „Kamiennej”. W drugiej połowie XVII wieku do murów, które nie pełniły już funkcji obronnej, zaczęto przystawiać domy i budynki gospodarcze. W 1696 roku saski pułkownik von Lüttichau zbudował na Rybakach, przy korycie Bobru, 40 piętrowych domków zespolonych jednym dachem. Zamieszkało w nich jednak zaledwie kilkanaście osób, a w 1703 roku powódź zniszczyła całkowicie osadę.

Z upływem lat, w wyniku licznych pożarów i powodzi, został utracony pierwotny układ przestrzenny miasta. *„Z pożaru, który się zaczął na Rybakach i w przeciągu sześciu godzin spopielił całe miasto w murach obronnych, ocalał tylko zamek, zakryta przy kościele farnym i brama Głogowska. Poza murami ostały się przedmieścia Głogowskie i prawobrzeżne oraz kilka domostw na Rybakach. Dzięki przyznanym przez władcę ulgom podatkowym i bezpośredniej pomocy finansowej, miasto stosunkowo szybko zostało odbudowane”.* Fryderyk I przyznając pomoc miastu, określił warunki obowiązujące przy odbudowie. Zarządzenie mówiło m.in. o:

- przeniesieniu ratusza z rynku, w ciąg zabudowy północnej pierzei,
- domach, które powinny zostać odbudowane jako murowane i kryte dachówką,
- wysokości budynków mieszkalnych: przy rynku – trzy kondygnacje, w zabudowie ulic – dwie kondygnacje,

- wyrównaniu linii zabudowy,
- skorygowaniu sieci ulicznej (np. przedłużeniu ulicy Głogowskiej – ul. Trakt Książęcy),
- wyprostowaniu ulicy Zamkowej, być może wówczas odchylonej na północ,
- poszerzeniu ulicy Końskiej z wyrównaniem linii zabudowy,
- przeniesieniu magazynów solnych z Nowego Rynku na podzamcze, zaś słodowni i farbiarni poza obszar objęty murami obronnymi. Teren po magazynach miał zostać podzielony na parcele pod zabudowę mieszkalną.

„Plan Krosna z 1721 roku pokazuje, że zarządzenie króla zostało zrealizowane, aczkolwiek nie w całości. Nie skorygowano zachodniego odcinka ulicy Kamiennej. Nie nastąpiło też poszerzenie ulicy Długiej, ani przedłużenie ulicy Głogowskiej przez północny blok zabudowy. Inne polecenia królewskie odnośnie zasypywania fos miejskich, zapoczątkowały likwidację obwarowań Krosna, trwającą przez całe następne stulecie. Ukształtowany po roku 1708 układ planu miasta przetrwał bez zmian do połowy XIX wieku”.

Najważniejszą budowlą w mieście obok Zamku Piastowskiego był kościół parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny, wyróżniający się okazałością i stanowiący centrum życia duchowego i kulturowego mieszkańców. Po lokacji miasta funkcję świątyni parafialnej przez dłuższy czas pełnił kościół św. Andrzeja, który był kilkakrotnie niszczone w czasie pożarów (m.in. w 1459, 1482 roku) i odtwarzany bez istotnych zmian w bryle. Dopiero po roku 1597, kiedy od uderzenia piorunu spłonął dach wieży, mogła nastąpić zmiana kształtu jego nakrycia, z wysmukłej iglicy na niski dach dwuspadowy. Gruntowną przebudowę świątyni zapoczątkowano w 1705 roku, a miała ona na celu jej powiększenie i uformowanie w modnym stylu. *„W wyniku przebudowy farę powiększono o transept i wykorzystując gotyckie mury, przekształcono w duchu protestanckiego baroku. Rozmieszczone w dwu poziomach okna i nieproporcjonalny dach mansardowy obniżyły walory kościoła, zarówno gdy chodzi o architekturę, jak też bryłę. Tylko wieża mimo obniżenia o jedną kondygnację, dzięki zwieńczeniu wytwornym w kształcie hełmu z dwiema latarniami, nie utraciła architektonicznego kunsztu i króluje wciąż w panoramie miasta”.*

W zachodniej części placu rynkowego, na wprost kościoła parafialnego, wzniesiony został ratusz – najważniejszy budynek świecki w mieście. Matthias podaje, iż budynek ten powstał w pierwszej połowie XIV wieku i miał wtedy wieżę, natomiast w latach 1595 – 1597 wzniesiono nową wieżę z hełmem pokrytym blachą miedzianą. W roku 1473 w piwnicy ratuszowej mieściły się winiarnia i piwiarnia. Po zniszczeniu przez pożar w 1631 roku, ratusz został odbudowany dopiero w 1673. W wyniku pożaru w 1708 roku zniszczeniu uległo całe miasto wraz z ratuszem, który został rozebrany i w 1710 roku odbudowany w nowym miejscu – w północnej pierzei rynku, narożnie z ulicą Browarną. Translokacja ratusza oraz zmiana architektury kościoła parafialnego zaszkodziła harmonii układu przestrzennego miasta.

Podstawą do rekonstrukcji murów obronnych, których pozostałości znajdują się przy ulicy Słonecznej, jest XVIII-wieczny materiał kartograficzny i ikonograficzny. Na planie Krosna z 1721 roku zaznaczony został nie tylko obwód murów, ale także rzuty poziome baszt, bram i wież bramnych. Fortyfikacje miejskie sprzężone były z zamkowymi. Mury miejskie wsparte na arkadach przechodziły przez fosę zamkową, dobijając do jego skrzydeł – zachodniego i południowego. Połączenie to zostało przerwane w 1639 roku, podczas wznoszenia szwedzkich umocnienia wokół zamku. Mury obronne wielokrotnie wzmocniano i remontowano. Pomimo iż od wojny trzydziestoletniej zanikła dbałość o stan zachowania systemu warownego, to mury miejskie przetrwały w całości do końca XVIII wieku, na wielu odcinkach obudowane jednak obiektami mieszkalnymi i gospodarczymi.

Do XVI wieku najstarsza zabudowa mieszkalna była wyłącznie drewniana bądź konstrukcji szachulcowej. Pierwsze domy miasta lokacyjnego stały uszeregowane wzdłuż pierzei rynkowych i ulic, nie tworzyły jednak zwartych ciągów. Pierwotne działki ewidencyjne były o wiele obszerniejsze od znanych nam ze źródeł kartograficznych, wykształconych w okresie późnego średniowiecza. Pomiędzy jednostkowymi domami znajdowały się wjazdy na zaplecza posesji, gdzie istniała zabudowa gospodarcza. W XIV wieku w związku z rozwojem gospodarczo-demograficznym wzrosło zapotrzebowanie na tereny budowlane, a tym samym utrwalił

się model wąskiej działki ewidencyjnej, zabudowanej w głąb. Zabudowa mieszkalna, najmniej trwała i najczęściej unicestwiana działaniem ognia, przez całe wieki nie ulegała przeobrażeniom. Po każdym pożarze odtwarzana była w identycznej lub zbliżonej formie. Średniowieczne domy były piętrowe, usytuowane szczytowo do placów i ulic. Pierwsza wiadomość o murowanym domu mieszczkańskim w Krośnie Odrzańskim pochodzi dopiero z 1579 roku. Mieszczanin, który zbudował wtedy murowany dom przy ulicy Głogowskiej, otrzymał od rady premię pieniężną. Jednak długo po tym w dalszym ciągu dominowała zabudowa drewniana i szachulcowa. Dopiero po pożarze w 1708 roku, zgodnie z zarządzeniem, Krosno Odrzańskie odbudowane zostało w materiale trwałym – z kamienia i cegły. *„Tak, jak władca polecił, przy rynku stanęły kamienice trzykondygnacyjne, a przy ulicach niższe o jedną kondygnację. Niemal wszystkie domy usytuowane zostały kalenicowo i nakryte wysokimi dachami mansardowymi. Na styku domów ponad połacie dachów wystawały mury przeciwogniowe. W takiej postaci, zmieniona w niewielkim zakresie w XIX wieku, przetrwała zabudowa do roku 1945. Znamy ją z dokumentacji fotograficznej i z zachowanych kilkunastu kamienic przy ulicy Walki Młodych”.*⁴ Do lat osiemdziesiątych XIX wieku zachował się w Krośnie Odrzańskim średniowieczny podział terenu na wąskie działki budowlane. Odzwierciedlał on niewiele zmieniony stan z roku 1631, kiedy to kronikarz, wyliczając straty spowodowane pożarem, podał, że pastwą płomieni padły w obrębie obwarowań wszystkie domy, w liczbie 462. Czternaście lat po kataklizmie odbudowanych zostało tylko 157 domów. Wskazuje to nie tylko na wielkie zubożenie mieszczan, ale także na ogrom strat demograficznych, spowodowanych przez wojnę trzydziestoletnią. Jednak do czasu następnego pożaru w 1708 roku straty te zostały wyrównane, bo wszystkie działki, zachowane nadal w drobnej skali, były zabudowane. (...) Na układ i harmonię przestrzeni miejskiej wpływ wywarły także obiekty niekubaturowe oraz zieleń. Na rynku, zanim jeszcze stanął ratusz, istniały ławy i kramy kupieckie. (...) Powierzchnia niewielkiego rynku krośnieńskiego została jeszcze bardziej uszczuplona po zbudowaniu ratusza. Z tego powodu część kramów rozmieszczona została na ulicach przymurnych, a nawet poza obwarowaniami, przy ulicy Grobla. Informacje o tym pochodzą z czasów nowszych, można je pewno odnieść jednak także do średniowiecza. (...) W 1538 roku zbudowany został wodociąg”.

„Nawiedzające miasto co jakiś czas powodzie stwarzały rozliczne problemy z utrzymaniem należytego stanu ulic. Chcąc zapobiec destrukcyjnemu działaniu żywiołu podnoszono poziom rynku i ulic, umacniając je równocześnie brukiem. (...) Od średniowiecza istniały urządzenia związane z ówczesnym wymiarem sprawiedliwości: katownia, szubienica, pręgierz. Wielokrotnie wzmiankowaną katownię źródła nie lokalizują. Zgodnie z przestrzegana zasadą sytuowana była przy murach, nie wiemy jednak w którym miejscu. Pręgierz stał jeszcze w latach dwudziestych XX wieku na Nowym Rynku. Widniejąca na słupie data 1556, wskazuje, że powstał po zburzeniu klasztoru dominikanów. Szubienica, lokalizowana zazwyczaj na peryferiach, w Krośnie również stała na Nowym Rynku. Gdzie wcześniej znajdowały się te urządzenia nie wiadomo. Ograniczony murami i ciasno zabudowany teren pozbawiony był zieleni”.

Na terenie Krosna, oprócz obwarowanego ośrodka, znajdowały się trzy przedmieścia i osada dawnego podgrodzia, posiadająca odrębny status prawny. Najwcześniej, tj. w XI wieku powstało **przedmieście położone na prawym brzegu Odry**, pełniące rolę osady targowej, a także mające kościół pw. św. Andrzeja. *„Obecny budynek kościoła pochodzi z XIX wieku, można jednak przypuszczać, że znajduje się na miejscu starszego, zburzonego w XVII wieku. Pierwotna osada musiała leżeć w pobliżu świątyni i przeprawy przez Odrę.(...) Na planie miasta z 1751 roku prawobrzeżne stoki wyniesień obsadzone są winoroślą, a na terenie położonym między obecnymi ulicami WOP (obecnie Podgórna) – Świerczewskiego (obecnie Nadodrzańska) – Kościelna istnieje zabudowa mieszkalna z kościołem. Na wschód od tej osady, w roku 1734, założony został cmentarz z kaplicą”.* Drugie w kolejności – **przedmieście Odrzańskie**, również wywodzi się z osady targowej, usytuowanej przy trakcie handlowym, który określa dzisiejsza ulica Wodna. Osada zlokalizowana była w okolicy ulicy Rybaki i Bobrowej. Stare plany przedstawiają plac noszący nazwę Rybackiego (Fischerplatz), prawdopodobnie tworzący dawny plac targowy. Po lokacji miasta osada upadała, aby następnie odrodzić się jako przedmieście zamieszkałe przez rzemieślników i ludność służebną.

---

⁴ Obecnie ul. Mnichów.

Nowy, drobny podział parcel na obszarze przedmieścia wskazuje na zastosowanie zasad planowania typowych dla centralnych obszarów osadniczych. Bardzo prawdopodobne jest, że ożywił się również handel. Na obrzeżach przedmieścia znajdowały się magazyny, stajnie i młyny. W pobliżu bramy Odrzańskiej istniała słodownia, a nieopodal przy murze obronnym umiejscowiony był tartak. Plan Krosna z 1721 roku wskazuje, że w tamtym czasie zabudowa przedmieścia dochodziła do Bobru, a wzdłuż Odry sięgała podzamcza. Niewykluczone, że znajdowały się tam również obiekty przemysłowe. Nad Bobrem usytuowane były łaźnie miejskie. *„W 1708 roku król Fryderyk I polecił uporządkować tereny wzdłuż ulicy Grobla: zasypać rowy, usunąć kramy, przenieść strzelnicę za bramę Kamienną. Wszystko w celu przygotowania miejsca pod budowę domów. Miały być piętrowe, z nadwieszoną drugą kondygnacją i przylegać zwartym ciągiem do murów obronnych. Polecenie monarchy, jeśli chodzi o uporządkowanie terenu, zrealizowano w całości, jednak nie od razu. Na planie z 1721 roku widać zachowany jeszcze znaczny odcinek fosy. Nie wystarczyło również inwestorów, chętnych do stawiania domów przy murze miejskim, bo tylko część działek została zabudowana”.*

Podgrodzie, zlokalizowane po wschodniej stronie ujścia Bobru, po założeniu miasta lokacyjnego funkcjonowało nadal jako osada rybacka. Z biegiem czasu przyjęła się nazwa jednostki – Rybaki. Od strony prawnej osada była wyłączona z ośrodka municypalnego, stanowiąc jurysdykcję księżęcą. *„Rybacy, zrzeszeni w cechu, otrzymali szerokie przywileje, dające monopol na połów ryb w obu rzekach, w granicach dystryktu. Przywileje te, potwierdzone wielokrotnie przez władców, m.in. w 1472, 1523 i 1692 roku, utrzymane zostały do początku XX wieku. Targi rybne, odbywające się w środy, piątki i soboty, rozpoczynano na odgłos dzwonu kościelnego”.* Dokładny wygląd osady rybackiej nie jest znany, można jedynie domyślać się, że zabudowania były rozproszone. Teren dawnego podgrodzia przedzielony był rowem łączącym Bóbr z Odrą, a jego zachodnia część była wyspą. Południowo-wschodni sektor tej wyspy został przekazany zakonnikom, którzy mieli swój klasztor i ogród klasztorny przylegający do koryta Bobru. Zakonnicy osiedlali się tutaj aż do czasów reformacji, a jedynym śladem po dawnej obecności klasztoru jest dzisiaj plac Bolesława Prusa.

Przedmieście Głogowskie oddzielone było od miasta odnogą kanału (Starą Odrą). Przez teren bagien przebiegał tranzytowy trakt (Droga Kamienna) sztucznie usypany i umocniony brukiem. Przez długi czas podłoże bagienne uniemożliwiała lokalizację jakiegokolwiek zabudowy. Przypuszcza się, że w XIII wieku (według źródeł w 1381 r.) w odległości ok. 200 m od murów obronnych, po wschodniej stronie drogi został wzniesiony początkowo drewniany, a później murowany szpital św. Jerzego z kaplicą i przyległym cmentarzem. W 1659 roku przy bramie Głogowskiej, po zewnętrznej stronie murów, zbudowano słodownię, a po roku 1708 wzniesiono obok niej farbiarnię i browar.

Okres industrializacji w Krośnie Odrzańskim nie przyniósł niestety zauważalnego wzrostu gospodarczego. Pierwsze zakłady przemysłowe o charakterze manufaktur pojawiły się w pierwszej połowie XIX wieku. W 1825 roku niejaki Scheiffegen kupił starą słodownię przy bramie Głogowskiej i zbudował na tym miejscu przędzalnię, którą w późniejszym okresie przeniesiono do Osiecznicy. W 1837 roku w sąsiedztwie bramy Odrzańskiej powstała druga przędzalnia, a wkrótce następne dwie, o nieustalonej lokalizacji. W 1842 roku na przedmieściu Odrzańskim wzniesiono nową farbiarnię. W drugiej połowie XIX wieku w Krośnie Odrzańskim istniały również: garbarnia, wytwórnia wyrobów tytoniowych, warsztaty metalowe, zakłady budowlane, zakłady przemysłu spożywczego. W 1909 roku funkcjonowało jeszcze osiem małych zakładów, wytwarzających winny moszcz dla zielonogórskiej winiarni. Pod koniec XIX wieku większość przedsiębiorstw upadła. Ostatnia fabryka włókiennicza została zamknięta w 1921 roku. Z powodu niskiej konkurencyjności przemysłu krośnieńskiego w porównaniu do innych miast, Krosno Odrzańskie utrzymało swoją rolę jedynie jako ośrodek administracyjny powiatu. W tym kontekście, oprócz instytucji urzędowych, rozwinęło się także szkolnictwo średnie oraz inne placówki, takie jak bank, sąd i szpital. Położenie miasta nad Odrą niesie ze sobą ryzyko powodziowe, z którym Krosno Odrzańskie zmaga się od dawna. W celu zabezpieczenia przed tym zagrożeniem wielokrotnie podnoszono poziom nawierzchni dróg, ulic i placów. Największe wydatki związane były z regulacyjnymi pracami przeprowadzonymi w XIX i XX wieku. W wyniku usunięcia murów obronnych układ planu starego miasta uległ znacznym zmianom – poszerzono na zewnątrz zachodnie bloki zabudowy oraz przesunięto bliżej starorzecza bloki południowe. W 1836 roku na miejscu zasypanej fosy zamkowej wytyczono nową ulicę, nazywaną później Poczтовую (obecnie

Szkolna). Pod koniec XIX wieku przykościelny cmentarz został ostatecznie zamknięty. Nową drogę do mostu przeprowadzono w linii stanowiącej przedłużenie ulicy 22 Lipca (obecnie Murna). Kolejne lata nie przyniosły istotnych zmian w układzie przestrzennym miasta. Jedynym zmianom poddano architekturę zamku – zburzono wieżę i basztę, przebudowano budynek bramny. Ponadto powstały nowe budynki użyteczności publicznej – w 1821 roku postawiono sąd w zachodniej pierzei Rynku, w 1846 roku na miejscu dwóch obiektów szkolnych koło zamku zbudowano nową czterokondygnacyjną szkołę średnią, w 1836 roku po wschodniej stronie kościoła parafialnego zbudowano pocztę. W latach 1896 – 1897 przy ulicy Kamiennej (obecnie Pocztowa) wzniesiono nowy budynek poczty. W 1885 roku w południowo-wschodnim sektorze miasta zlokalizowany został kościół gminy staroluterańskiej, z kolei nad Odrą, przy granicy z terenem podzamcza powstał kościół katolicki pw. św. Jadwigi Śląskiej. W pierwszej ćwierci XX wieku na rogu ulic Szkolnej i Pocztowej powstała straż pożarna i hala sportowa (Pocztowa). W XIX i XX wieku nastąpiły niewielkie zmiany w zabudowie mieszkalnej śródmieścia - w nielicznych przypadkach podwyższone zostały kamienice wzniesione po pożarze w 1708 roku (o jedną kondygnację). Na rozwój dawnego przedmieścia Głogowskiego niewielki wpływ miało powstanie w 1870 roku dworca kolejowego. Wzdłuż ulicy Bohaterów Wojska Polskiego powstała rozluźniona zabudowa mieszkalna, zaś na miejscu starego szpitala św. Jerzego wybudowano szkołę, a nieco dalej na południe zakład energetyczny i rzeźnię miejską. Na terenie przedmieścia Odrzańskiego, w miejscu obiektów przemysłowych, postawiono domy mieszkalne mające charakter zabudowy prostej, głównie dwukondygnacyjnej. Wyjątek stanowiła grupa czterokondygnacyjnych kamienic (powstałych prawdopodobnie w latach 1910 – 1915) mieszczących się nad Odrą, po zachodniej stronie mostu. Pod koniec XIX wieku w pobliżu Odry i podzamcza wzniesiono kościół katolicki pw. św. Jadwigi Śląskiej, który został rozebrany w 1972 roku. Na obrzeżu wschodnim w miejscu, gdzie stała cegielnia, pod koniec XIX wieku powstała gazownia, a obok plac składowy materiałów budowlanych. Wzdłuż Odry postawiono domy typu willowego (aktualne ulice Chrobrego i Świerczewskiego). Na początku XX wieku zabudowanych było już ponad 100 posesji, a w kolejnych latach powstały nowe domy zlokalizowane wzdłuż ulicy WOP-u (obecnie Podgórna). Na miejscu Parku Tysiąclecia usytuowany był cmentarz, który został zlikwidowany po 1945 roku. Związana z cmentarzem kaplica zaczęła natomiast pełnić funkcję kościoła garnizonowego pod wezwaniem Świętych Apostołów, jednak czas jego rozbiórki nie jest znany. Kościół św. Andrzeja rozebrano w roku 1855, zaś w jego miejscu powstał obecny. Na początku XX wieku na terenie górnym wzniesiono kolejne zabudowania, a wśród nich: szpital, starostwo powiatowe, szkołę winiarską oraz kompleks budynków koszarowych.

Każda z wsi należących do Gminy Krosno Odrzańskie ma swój wyjątkowy klimat i ciekawe miejsca – w tym również liczne zabytki - które zachęcają do odwiedzin i poznania okolic Krosna Odrzańskiego. W lewobrzeżnej części gminy położone są: Chojna – najdalej wysunięta na zachód miejscowość, malowniczo położona wśród lasów, Wężyska – największa wieś w tej części gminy, Czarnowo, Retno, Sarbia, Strumiennie, Stary Raduszec (elektrownia wodna na Bobrze powstała w 1935 r.), Nowy Raduszec, Brzózka i Samie Łęgi. W Czarnowie i Wężyskach znajdują się ciekawe obiekty architektury sakralnej. Prawobrzeżna część gminy obejmuje miejscowości: Chyże – położone wzdłuż brzegu Odry, terytorialnie połączone z Krosnem Odrzańskim, Gostchorze – miejsce, w którym zlokalizowane były I grodziska w X wieku, Radnica, Kamień z zabytkowym pałacem, Morsko z galerią rzeźbiarską. Miejscowości typowo wypoczynkowe nad jeziorami to: Łochowice, Osiecznica (z zespołem pałacowo-parkowym) i Szklarka Radnicka. Bielów i Czetowice są położone w oddaleniu od miasta, wśród lasów i stawów hodowlanych, natomiast Marcinowice połączone są z Krosnem Odrzańskim i położone na wzgórzu nad Odrą.

Przez centralną część Gminy, ze wschodu na zachód przepływa rzeka Odra objęta na tym odcinku kilkoma formami ochrony przyrody: obszar Natura 2000 Dolina Środkowej Odry PLB080004 i Krośnieńska Dolina Odry PLH080028, obszar chronionego krajobrazu o nazwie „Krośnieńska Dolina Odry”. W niewielkim fragmencie teren Gminy leży w Krzesińskim Parku Krajobrazowym (zachodnie granice) i Gryżyńskim Parku Krajobrazowym (wschodnie fragmenty Gminy). Ponadto, na terenie Gminy powołano czternaście użytków ekologicznych obejmujących ochroną różnorodne typy siedlisk, w tym przede wszystkim tereny bagienne i torfowiska. Na terenie Gminy znajduje się 8 pomników przyrody.

W Gminie Krosno Odrzańskie znajduje się obecnie wiele instytucji zajmujących się krzewieniem kultury, wśród których wymienić należy:

- Mediatekę - Bibliotekę Publiczną w Krośnie Odrzańskim,
- Filie wiejskie Mediateki - Biblioteki Publicznej w Krośnie Odrzańskim w Osiecznicy i Wężyskach,
- Klub Garnizonowy w Krośnie Odrzańskim, Biblioteka Klubu Garnizonowego w Krośnie Odrzańskim,
- Centrum Artystyczno-Kulturalne „Zamek”,
- Amfiteatr z widownią dla 2000 osób.

Działalność kulturalna w Gminie Krosno Odrzańskie odbywa się głównie w **Klubie Garnizonowym 5 Kresowego Batalionu Saperów**, w którym działa kilkanaście kół i sekcji zainteresowań, które kształtują i doskonalą procesy twórczego myślenia, odkrywania swoich pasji, zainteresowań i umiejętności. Klub jest instytucją otwartą na potrzeby środowiska wojskowego oraz lokalnego. Na terenie Klubu mieści się również biblioteka oświatowa z bogatym księgozbiorem.

Istotną rolę w życiu kulturalnym Gminy odgrywa **Mediateka - Biblioteka Publiczna w Krośnie Odrzańskim**. Od 26 kwietnia 2019 roku krośnieńska biblioteka zmieniła swoją siedzibę. Biblioteka została przeniesiona z ulicy Parkowej 1 do centrum miasta - na ulicę Pułaskiego 3. Strefa Dzieci, Strefa Mediateki i Strefa Dorosłych znajdujące się na piętrze budynku sąsiadującego z Halą OSiR oraz szkołą, wraz z pomieszczeniami administracji Mediateki zajmują łącznie 573,38 m². Czytelnicy mają nieograniczony dostęp do całego krośnieńskiego księgozbioru. Biblioteka jest organizatorem wielu imprez/projektów/akcji upowszechniających czytelnictwo, integrujących lokalne środowisko oraz promujących swoją działalność.

Centrum Artystyczno-Kulturalne „Zamek” usytuowane w Zamku Piastowskim jest samodzielną instytucją kultury, która rozpoczęła swoją działalność w lutym 2010 r. Celem instytucji jest prowadzenie wielokierunkowej działalności rozwijającej i zaspokajającej potrzeby kulturalne mieszkańców oraz upowszechnianie i promocja kultury lokalnej w kraju i za granicą. CAK „Zamek” realizuje różnego rodzaju zadania, w tym różnorodne formy edukacji kulturalnej, spotkania, wykłady, badania terenowe i kameralne, wystawy, konkursy, koncerty, imprezy plenerowe, przeglądy, festiwale oraz inne cykliczne imprezy artystyczne. Prowadzi także zespoły artystyczne, koła zainteresowań i kluby hobbystów, współpracuje z placówkami oświatowymi, instytucjami i stowarzyszeniami kulturalnymi oraz organizacjami pozarządowymi w dziedzinie kultury i sztuki. Dodatkowo prowadzi Izbę Muzealną, m.in. organizując wystawy i opiekując się przedmiotami posiadającymi wartość historyczną i estetyczną. CAK „Zamek” jest również jednym z organizatorów Festiwalu Jadwigensis, który wpisal się już na stałe w kalendarz artystyczny miasta. Na wydarzenie wyczekują zwłaszcza miłośnicy muzyki poważnej. Ponadto instytucja co roku organizuje Turniej Rycerski o Pierścień Księżnej Jadwigi Śląskiej, na którym zobaczyć można między innymi zmagania wojów, prezentację rękodzieła i pokaz tańców dawnych.

Infrastruktura turystyczna Gminy Krosno Odrzańskie sprzyja również aktywnemu wypoczynkowi. W okolicy znajduje się dobrze utrzymana sieć oznakowanych szlaków pieszych, a także do nordic walking. W Krośnie Odrzańskim rozpoczyna się **Polski Szlak Krzyżowców**, czyli licząca 1200 km trasa turystyczna, wiodąca przez malownicze miejsca związane z historią krucjat. Na trasie szlaku znajdują się między innymi ruiny Zamku Piastowskiego, w którym działa Centrum Artystyczno-Kulturalne „Zamek” wraz z izbą muzealną i centrum informacji turystycznej. Kolejnym miejscem, które świadczy o potęgze i randze dawnego miasta jest Kościół pod wezwaniem świętej Jadwigi. W jego pobliżu usytuowane są ulice Placu Wolności, Pocztovej oraz Walki Młodych, gdzie można obejrzeć niewielki zespół kamieniczek oraz nieliczne wolno stojące kamienice, pochodzące z XVIII i początku XIX wieku. Atrakcją szlaku są również pozostałości murów obronnych, które znajdują się w okolicy dworca autobusowego, ruin zamku, szkoły i drogi prowadzącej w kierunku stadionu. Niezwykłą budowlą, bardzo charakterystyczną dla miasta jest także żelazny zabytkowy most na Odrze.

Krosno Odrzańskie to także bardzo ważny punkt na **Lubuskim Szlaku Wina i Miodu**. Jest to szlak turystyczny, powstały w 2007 roku, łączący obiekty związane z produkcją wina i miodu położone głównie na terenie województwa lubuskiego. Ideą przewodnią szlaku jest promocja regionu lubuskiego i jego produktów

tradycyjnych, takich jak wino, miód pszczeli oraz miód pitny oraz pokazanie potencjału województwa i jego zasobów związanych z wytwarzaniem tych produktów. Leżące na szlaku Krosno Odrzańskie może poszczycić się izdebką winiarską wchodzącą w skład ekspozycji mieszczącej się w piwnicy Zamku Piastowskiego. Pokazuje ona m.in. bogatą kolekcję glinianych oraz szklanych butelek na trunki, otwieracze, korkociągi, prasy winiarskie, kielichy oraz dzbany na wino, ale również zdjęcia przedwojennych oraz obecnych winnic w mieście i jego okolicy.

Gmina Krosno Odrzańskie wydaje bezpłatny miesięcznik „Most”, który ma przede wszystkim charakter informacyjny. W piśmie opisywane są sprawy dotyczące działalności Urzędu Miasta, Rady Miejskiej, gospodarki, problemy społeczne, wydarzenia kulturalne, sportowe i turystyczne, jak również zamieszczane są wywiady oraz istotne dla mieszkańców urzędowe komunikaty i zapowiedzi.

Gmina Krosno Odrzańskie wykupiła koncesję Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji na lokalny program telewizyjny o nazwie **"Krośnieńskie Wydarzenia"**. Program ten jest transmitowany każdego piątku o godzinie 20:15, a powtórki są dostępne w każdy poniedziałek i środę o tej samej porze. "Krośnieńskie Wydarzenia" to serwis informacyjny, prezentujący aktualności z różnych obszarów życia Gminy. Po sekcji informacyjnej następują relacje z sesji Rady Miejskiej oraz wydarzeń kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych. Dodatkowo, przez całą dobę nadawany jest przekaz planszowy zawierający komunikaty, zapowiedzi imprez i reklamy.

W Gminie Krosno Odrzańskie od wielu lat aktywnie działają stowarzyszenia społeczno-kulturalne i organizacje pozarządowe, które promują region poprzez różne formy aktywności, w tym aktywność artystyczną i naukową. Ponadto wspierają one wszelką działalność służącą rozwojowi życia społecznego w środowiskach lokalnych. Są to m.in.:

- Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych "Skarpa",
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Krośnieńskiej w Krośnie Odrzańskim,
- Stowarzyszenie „Przystań” w Krośnie Odrzańskim,
- Stowarzyszenie Centrum Inicjatyw Lokalnych „Szansa” Krosno Odrzańskie,
- Krośnieński Uniwersytet Trzeciego Wieku w Krośnie Odrzańskim,
- Stowarzyszenie Pracowników i Przyjaciół Warsztatów Terapii Zajęciowej "Synergia" w Krośnie Odrzańskim,
- Gminne Koło Stowarzyszenia Sołtysów w Krośnie Odrzańskim,
- Jeździecki Klub Sportowy Gostchorze w Gostchorzu,
- Stowarzyszenie "Młode Krosno" w Krośnie Odrzańskim,
- Stowarzyszenie „Subsidium” w Brzózce,
- Stowarzyszenie "Wzgórze Nadziei" w Krośnie Odrzańskim,
- Stowarzyszenie Sołtysów Powiatu Krośnieńskiego,
- Fundacja "FOOTLOOSE" w Krośnie Odrzańskim,
- Stowarzyszenie „Łochowice na fali” w Łochowicach,
- Stowarzyszenie „Trampolina” w Osiecznicy,
- Fundacja „Hula”,
- Stowarzyszenie „Czarnowiacy” w Czarnowie,
- Klaster Turystyki Historycznej Krosno Odrzańskie,
- Stowarzyszenie "Nasz Kamień" w Kamieniu,
- Lubuska Sieć LGD w Krośnie Odrzańskim,
- Lokalna Grupa Działania „Zielone Światło”,
- Stowarzyszenie „Creative Art”,
- Forum Samorządowe Miast i Gmin Powiatu Krośnieńskiego,
- Fundacja Promocji Zdrowia Psychicznego „Feniks”,
- Klub Sportowy "Kruszywo",
- Klub Sportowy "TRAMP - KARP" w Osiecznicy,
- Kółko Rolnicze Wsi Gostchorze,

- Kółko Rolnicze Wsi Marcinowice,
- Miejski Klub Sportowy „Tęcza”,
- Oddział Wojskowy PTTK przy Klubie 5 Batalionu Saperów w Krośnie Odrzańskim,
- Stowarzyszenie "Raduszcanka",
- Stowarzyszenie Klilińszczaków,
- Stowarzyszenie na rzecz Międzypokoleniowego rozwoju człowieka „Matecznik”.

Gminną bazę sportową stanowią obiekty zarządzane przez Ośrodek Sportu i Rekreacji w Krośnie Odrzańskim, jak również szkolne boiska sportowe i sale gimnastyczne oraz obiekty klubów sportowych. Ośrodek Sportu i Rekreacji w Krośnie Odrzańskim, dysponuje między innymi następującymi obiektami sportowymi⁵:

- **Stadion:**

Stadion ma płytę główną, dwie pełnowymiarowe płyty treningowe, przy których znajdują się dwie zadaszone i zmodernizowane trybuny na 70 osób i dwa małe boiska. Jedno z dużych boisk treningowych posiada oświetlenie. Na stadionie znajduje się 800 miejsc siedzących. Przy obiekcie znajdują się również: boisko do koszykówki, boisko do siatkówki plażowej, skocznia w dal, rzutnia, 400-metrowa bieżnia, a w okresie zimowym uruchamiane jest lodowisko. Do stadionu przylegają - Centrum Rekreacyjne z kręgielnią, kortem do squasha, dwoma profesjonalnymi stołami bilardowymi, pole namiotowe, wypożyczalnia rowerów, automaty do gier zręcznościowych - koszykówki, darta, boksera, cymbergaja, wyścigów. W budynku znajduje się również bistro.

- **Hala sportowo-widowiskowa:**

Na głównym boisku o wymiarach 30x48 m wytyczone są pola do gry w piłkę ręczną, siatkówkę (3 boiska), badminton, tenisa ziemnego, koszykówki. Na trybunach może zasiąść 412 osób (plus dodatkowe 80 miejsc). W obiekcie znajduje się 6 szatni z toaletami i natryskami, sauna (typu infrared i tradycyjna), nowoczesna siłownia, sala taneczna i fitness z lustrami, Mediateka, Studio Lokalnej Telewizji - Krośnieńskich Wydarzeń. Przy hali zlokalizowane są zmodernizowane, posiadające oświetlenie, pokryte syntetyczną nawierzchnią boiska sportowe: boisko do siatkówki oraz boisko do koszykówki i piłki ręcznej. Obok boisk znajduje się skatepark, bieżnia 60 m, rzutnia i skocznia w dal.

- **Kąpielisko w Łochowicach:**

Kąpielisko Ośrodka Sportu i Rekreacji znajduje się nad jeziorem Glibiel. Na jego terenie znajdują się: drewniany pomost z dojazdem dla wózków i osób niepełnosprawnych, piaszczysta plaża, punkty gastronomiczne, ławostoly do spożywania posiłków, przebieralnia, toalety, parking, stojaki na rowery, boisko do gry w siatkówkę plażową, betonowy stół do tenisa stołowego, wydzielone miejsce do grillowania, pole namiotowe, wypożyczalnia sprzętu pływającego, plac zabaw dla dzieci i dwa kontenery z natryskami. W 2023 roku dokonano modernizacji pomostu spacerowo-kąpielowego. Część środków na inwestycję uzyskano od władz samorządowych województwa lubuskiego w ramach projektu "Lubuska Baza Turystyczna 2023".

5.2.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Rejestr zabytków województwa lubuskiego prowadzony jest przez Wojewódzkiego Lubuskiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze. Zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) jest to jedyny organ ochrony zabytków posiadający kompetencje wpisu zabytków do rejestru. Wpisu zabytków do rejestru zabytków dokonuje się na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestrów zabytków, określonej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem: księga A – zabytki nieruchome, księga B – zabytki ruchome, księga C – zabytki archeologiczne.

Zestawienie zabytków z terenu Miasta i Gminy Krosno Odrzańskie ujętych w Rejestrze Zabytków wg wykazu Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Zestawienie stanowisk archeologicznych Gminy

⁵ <https://www.osirkrosno.pl/obiekty/stadion.html>, dostęp: 15.01.2024 r.

Krosno Odrzańskie ujętych w Rejestrze Zabytków wg wykazu Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków prezentuje załącznik nr 1.

5.2.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, gminna ewidencja zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu Gminy. Karta ewidencyjna zabytku zawiera m.in. dane umożliwiające określenie zabytku oraz miejsce jego położenia, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz rodzaj własności. Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, będącej częścią prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków Krajowej Ewidencji Zabytków. Zestawienie zabytków nieruchomości z terenu Gminy Krosno Odrzańskie ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krosno Odrzańskie prezentuje załącznik nr 2.

W latach 2021-2023 do Gminnej Ewidencji Zabytków włączone zostały następujące obiekty:

- Linia kolejowa nr 358 Zbąszynek — Gubin na obszarze przebiegającym przez gminę Krosno Odrzańskie
- Aleja klonowa – Czarnowo – Sarbia dz. 611/1, 611/2
- Aleja brzoza – Czarnowo – Wężyska dz. 621/1, 730, 731
- Aleja lipowa Sarbia dz. 126 i 302
- Aleja lipowa Czarnowo dz. 621/1 i 621/3
- Aleja wielogatunkowa Wężyska dz. 535/1, 536
- Aleja lipowa Wężyska dz. 535/2 i 525/3
- Park przy willi w Łochowicach dz. 403/1, 403/3, 403/4, 253/3 i 253/5
- Szpaler lipowy, Krosno Odrzańskie ul. Nadodrzańska, droga gminna 101658F, dz. nr 1021/7
- Aleja dębowa, Krosno Odrzańskie ul. Piastów, droga powiatowa 3102F, dz. 592/8
- Szpaler lipowy, Krosno Odrzańskie/Chyże, ul. Wiejska i przedłużenie, droga gminna 101663F i 002504F, dz. 804 i 130/1
- Aleja lipowa, Szklarka Radnicka / Będów, droga wojewódzka 278, dz. 936
- Aleja dębowa Czetowice, droga do posesji nr 38 na zach., droga gminna wewnętrzna, dz. 779, 816
- Aleja lipowa, Czetowice od posesji nr 25 w kierunku Budachowa, droga powiatowa 1132F, dz. 203/4, 808, 203/3, 170/4, 194, 170/3
- Aleja wielogatunkowa, Czetowice / Budachów, droga powiatowa 1132F, dz. 170/3
- Aleja klonowa, Krosno Odrzańskie, ul. Wakacyjna, droga powiatowa 1157F, dz. 469/4
- Szpaler lipowy – Łochowice ul. Plażowa, droga powiatowa 1157F, dz. 401
- Aleja Dębowa Osiecznica / Czetowice, droga powiatowa 1132F, dz. 754, 757, 202/2
- Schron bojowy nr C.9 Krosno Odrzańskie
- Schron bojowy nr C.10 Krosno Odrzańskie
- Schron bojowy nr C.11 Krosno Odrzańskie
- Schron bojowy nr C.12 Strumienno
- Schron bojowy nr C.13 Strumienno
- Przepompownia ścieków Krosno Odrzańskie.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie Gminy Krosno Odrzańskie znajdują się stanowiska archeologiczne będące w rejestrze zabytków (oznaczone kolorem; wg załącznika nr 1 do Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027) oraz stanowiska archeologiczne niebędące w rejestrze zabytków. Stanowiska archeologiczne z Gminy Krosno Odrzańskie zlokalizowane są w 10 obszarach AZP: 58-10, 58-11, 58-12, 59-09, 59-10, 59-11, 59-12, 60-08, 60-09, 60-10.

Tabela 1. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków (źródło: materiały Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków)

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
1.	Krośniński/Krosno Odrzańskie	Czetowice	Skórzyn, st. III	43	58-09	punkt osadniczy	EK		
2.		Czetowice	Skórzyn, st. II	44	58-09	obozowisko	paleolit		
3.		Czetowice	Skórzyn, st. I	45	58-09	obozowisko	Ek		
4.		Czetowice	Czetowice, st. I	1	58-10	osada ? osada	EK WŚ		
5.		Czetowice	Czetowice, st. II	2	58-10	osada	WŚ		
6.		Czetowice	Czetowice, st. III	3	58-10	obozowisko ? osada osada	neolit ? WŚ	k. łużycka	
7.		Czetowice	Czetowice, st. IV	4	58-10	osada	pradzieje		
8.		Czetowice	Czetowice, st. V	5	58-10	obozowisko	mezolit		
9.		Czetowice	Czetowice, st. VI	6	58-10	obozowisko ? osada osada ?	paleolit ? EB PŚ	k. łużycka	
10.		Osiecznica	Czetowice, st. VII	7	58-10	obozowisko ? osada ?	EK PŚ		
11.		Czetowice	Czetowice, st. VIII	8	58-10	obozowisko osada ? osada ?	paleolit WŚ PŚ/NŻ		
12.		Czetowice	Czetowice, st. IX	9	58-10	obozowisko osada ? osada	paleolit PŚ/NŻ	k. łużycka	
13.		Czetowice	Czetowice, st. X	10	58-10	obozowisko osada ? osada ?	EK WŚ PŚ		
14.		Czetowice	Czetowice, st. XI	11	58-10	osada ? osada ?	neolit ? PŚ		
15.		Czetowice	Czetowice, st. XII	12	58-10	obozowisko	paleolit ?		
16.		Czetowice	Czetowice, st. XVI	16	58-10	obozowisko ?	paleolit		
17.		Czetowice	Czetowice, st. XVII	17	58-10	obozowisko ? cmentarzysko	neolit Ha	k. łużycka	
18.		Czetowice	Czetowice, st. XVIII	18	58-10	osada	EB	k. łużycka	
19.		Czetowice	Czetowice, st. XIX	19	58-10	osada ? osada ? osada ?	neolit ? EB/ NŻ Ha		
20.		Czetowice	Czetowice, st. XX	32	58-10	osada ?	PŚ		
21.		Czetowice	Czetowice, st. XXI	33	58-10	osada ?	neolit ?		
22.		Czetowice	Czetowice,	34	58-10	osada ?	EB ?	k.	

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
			st. XXII			osada ? osada ? osada ?	Lt WŚ PŚ	łużycka	
23.		Czetowice	Czetowice, st. XXIII	35	58-10	osada ? osada ?	WŚ PŚ		
24.		Czetowice	Czetowice, st. XXIV	36	58-10	osada ? osada ? osada ?	neolit ? WŚ PŚ		
25.		Czetowice	Czetowice, st. XXV	37	58-10	punkt osadniczy	WŚ		
26.		Czetowice	Czetowice, st. XXVI	38	58-10	obozowisko ? osada ? osada ?	mezolit WŚ PŚ		
27.		Czetowice	Czetowice, st. XXVII	39	58-10	osada ? osada ? osada osada	neolit Lt WŚ PŚ		
28.		Czetowice	Czetowice, st. XXVIII	40	58-10	? osada osada ?	pradzieje WŚ PŚ		
29.		Czetowice	Czetowice, st. XIX	41	58-10	osada ? osada ? osada ?	Lt WŚ PŚ		
30.		Czetowice	Czetowice, st. XXX	42	58-10	osada osada ?	WŚ PŚ		
31.		Czetowice	Czetowice, st. XXXI	43	58-10	obozowisko ? osada osada ?	EK WŚ PŚ		
32.		Czetowice	Czetowice, st. XXXII	44	58-10	punkt osadniczy	Ha	k. łużycka	
33.		Czetowice	Czetowice, st. XXXIII	45	58-10	cmmentarzysko ? osada ?	Ha PŚ	k. łużycka	
34.		Czetowice	Czetowice, st. XXXIV	46	58-10	osada ? osada ?	WŚ PŚ		
35.		Czetowice	Czetowice, st. XXXV	47	58-10	osada ?	PŚ		
36.		Czetowice	Czetowice, st. XXXVI	48	58-10	osada ? osada ? osada ?	neolit ? WŚ PŚ		
37.		Bielów	Bielów, st. I	49	58-10	punkt osadniczy	neolit ?		
38.		Czetowice/ Bielów	Czetowice, st. XXXVII	50	58-10	osada	PŚ		
39.		Bielów	Bielów, st. II	51	58-10	osada ? osada ?	OWR ? PŚ		
40.		Bielów	Bielów, st. III	52	58-10	osada	EB ?	k. łużycka	
41.		Bielów	Bielów, st. IV	53	58-10	obozowisko ? osada ? osada ?	EK OWR PŚ		
42.		Bielów	Bielów, st. V	54	58-10	obozowisko ? osada ? osada ?	paleolit OWR WŚ		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
						osada ?	PŚ		
43.		Bielów	Bielów, st. VI	55	58-10	obozowisko ? ? osada ?	EK pradzieje PŚ		
44.		Bielów	Bielów, st. VII	56	58-10	obozowisko ? osada ? osada ?	paleolit Lt WŚ		
45.		Bielów	Bielów, st. VIII	57	58-10	obozowisko ? osada ? osada ?	EK Lt PŚ		
46.		Bielów	Bielów, st. IX	58	58-10	obozowisko ? osada ? osada ?	paleolit Lt PŚ		
47.		Bielów	Bielów, st. X	59	58-10	osada ? osada ? osada ?	neolit/ WEB OWR WŚ		
48.		Bielów/ Łochowice	Bielów, st. XI	60	58-10	obozowisko ? osada osada ?	paleolit Lt WŚ		
49.		Bielów	Bielów, st. XII	61	58-10	osada ? osada ?	Lt PŚ		
50.		Bielów	Bielów, st. XIII	62	58-10	obozowisko ? osada osada	paleolit Lt WŚ		
51.		Łochowice	Bielów, st. XIV	63	58-10	osada	Lt		
52.		Łochowice	Bielów, st. XV	64	58-10	obozowisko ? cmentarzysko ? osada ? osada ?	EK EB Lt PŚ	k. łużycka	
53.		Łochowice	Bielów, st. XVI	65	58-10	osada ? osada	Lt/OWR WŚ		
54.		Łochowice	Bielów, st. XVII	66	58-10	osada ? osada osada	neolit ? Ha WŚ	k. łużycka	
55.		Łochowice	Bielów, st. XVIII	67	58-10	osada ? osada ?	Lt PŚ		
56.		Łochowice	Bielów, st. XIX	68	58-10	cmentarzysko ?	Ha/Lt	k. łużycka	
57.		Łochowice	Bielów, st. XX	69	58-10	osada ? osada ?	Lt ? PŚ		
58.		Czetowice	Czetowice, st. XXXVIII	70	58-10	punkt osadniczy	paleolit		
59.		Łochowice	Bielów, st. 21	73	58-10	znalezisko luźne ?	neolit EB	k. łużycka	
60.		Radnica	Radnica, st. 25	1	58-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
61.		Radnica	Radnica, st. 26	2	58-11	punkt osadniczy punkt osadniczy	neolit ? PŚ/NŻ		
62.		Radnica	Radnica, st. 23	3	58-11	osada	PŚ		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
63.		Radnica	Radnica, st. 24	4	58-11	punkt osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	neolit ? WŚ PŚ/NŻ		
64.		Radnica-Szklarka	Radnica, st. 27	1	58-12	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ neolit		
65.		Radnica-Szklarka	Radnica, st. 28	2	58-12	śląd osadniczy	mezolit ?		archiwalne
66.		Radnica-Szklarka	Sycowice, st. 1	3	58-12	śląd osadniczy	EK		archiwalne
67.		Radnica-Szklarka	Grabin, st. 1	9	58-12	śląd osadniczy	mezolit ?		archiwalne
68.		Radnica-Szklarka	Grabin, st. 2	10	58-12	śląd osadniczy	mezolit ?		archiwalne
69.		Sarbia	Sarbia, st. 5	1	59-09	osada	OWR		
70.		Czarnowo	Sarbia, st. 11	2	59-09	śląd osadniczy	neolit		
71.		Czarnowo	Sarbia, st. 12	3	59-09	osada ?	neolit		
72.		Czarnowo	Sarbia, st. 9	4	59-09	osada? osada osada?	WEB EB/HA WŚ	k. łużycka	weryfikacja
73.		Czarnowo	Sarbia, st. 13	5	59-09	cmentarzysko ?	OWR		
74.		Czarnowo	Sarbia, st. 14	6	59-09	osada osada?	Neolit Ha/Lt	k. łużycka	weryfikacja
75.		Sarbia	Sarbia, st. 6	7	59-09	osada? osada? osada?	neolit OWR WŚ		weryfikacja
76.		Sarbia	Sarbia, st. 7	8	59-09	osada	Lt		
77.		Sarbia	Sarbia, st. 4	9	59-09	osada? osada?	neolit/WEB WŚ		weryfikacja
78.		Sarbia	Sarbia, st. 3	10	59-09	osada? osada?	neolit? OWR		weryfikacja
79.		Sarbia	Sarbia, st. 15	11	59-09	osada punkt osadniczy	neolit Ha	k. łużycka	
80.		Sarbia	Sarbia, st. 2	12	59-09	krzemienica?	neolit		weryfikacja
81.		Strumienno	Sarbia, st. 5	13	59-09	osada ? osada ? osada osada ? osada	neolit ? WEB EB/Ha PŚ OWR/WŚ	k. łużycka	
82.		Osiecznica	Białogóra, st. 2	14	59-09	?	paleolit ?		
83.		Osiecznica	Białogóra, st. 1	15	59-09	osada osada	neolit OWR		
84.		Osiecznica	Białogóra, st. 3	16	59-09	?	neolit ?		
85.		Osiecznica	Białogóra, st. 4	17	59-09	osada ?	neolit ?		
86.		Osiecznica	Białogóra, st. 5	18	59-09	?	neolit ?		
87.		Osiecznica	Białogóra, st. 6	19	59-09	?	neolit ?		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
88.		Osiecznica	Białogóra, st. 7	20	59-09	osada osada	WEB WŚ		
89.		Osiecznica	Białogóra, st. 8	21	59-09	obozowisko ? Osada	mezolit EB	k. łużycka	
90.		Osiecznica/ Połęcko	Białogóra, st. 9	22	59-09	osada	neolit ?		
91.		Osiecznica/ Połęcko	Białogóra, st. 10	23	59-09	osada	WEB		
92.		Osiecznica	Białogóra, st. 11	24	59-09	osada ?	neolit ?		
93.		Sarbia	Sarbia, st. 16	26	59-09	znalezisko luźne	PŚ		
94.		Sarbia	Sarbia, st. 1	27	59-09	cmentarzysko	Ha	k. łużycka	Sarbia
95.		Czarnowo	Sarbia, st. 10	28	59-09	?	mezolit ?		archiwalne
96.		Czarnowo	Sarbia, st. 8	29	59-09	śląd osadniczy	pradzieje		archiwalne
97.		Strumienno	Retno, st. 1	31	59-09	skarb	EB	k. łużycka	
98.		Strumienno	Retno, st. 2	32	59-09	cmentarzysko		k. łużycka	archiwalne
99.		Strumienno	Sarbia, st. 17	33	59-09	grodzisko obóz wojskowy	PS PŚ/NŻ		
100.		Sarbia	Sarbia, st. 18	34	59-09	śląd osadniczy	?		archiwalne
101.		Strumienno	Strumienno, st. 17	35	59-09	cmentarzysko	EB	k. łużycka	
102.		Stary Raduszec	Strumienno, st. 14	1	59-10	osada osada	WŚ ŚR		
103.		Strumienno	Strumienno, st. 6	2	59-10	śląd osadniczy osada osada ?	neolit WŚ ŚR		
104.		Strumienno	Strumienno, st. 7	3	59-10	śląd osadniczy śląd osadniczy	neolit PŚ		
105.		Strumienno	Strumienno, st. 8	4	59-10	obozowisko osada osada	paleolit ? WŚ PŚ		
106.		Strumienno	Strumienno, st.1a	5a	59-10	śląd osadniczy osada śląd osadniczy	paleolit? WEB PŚ		
107.		Strumienno	Strumienno, st.1b	5b	59-10	obozowisko obozowisko osada osada	paleolit mezolit neolit WEB		
108.		Strumienno	Strumienno, st.1c	5c	59-10	obozowisko osada? osada?	Paleolit Lt ŚR		
109.		Strumienno	Strumienno, st. 2	6	59-10	? osada ?	neolit Lt		
110.		Strumienno	Strumienno, st. 4a	7a	59-10	osada osada	Lt WŚ		
111.		Strumienno	Strumienno, st. 4b	7b	59-10	osada osada	Lt WŚ		
112.		Strumienno	Strumienno,	8	59-10	osada	WEB		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
			st. 3			osada osada	Lt WŚ		
113.		Strumienno	Strumienno, st. 9	9	59-10	osada ?	OWR		
114.		Strumienno	Strumienno, st. 10	10	59-10	śląd osadniczy osada	neolit WŚ		
115.		Strumienno	Strumienno, st. 11	11	59-10	osada ? osada osada ?	neolit WŚ ŚR		
116.		Strumienno	Strumienno, st. 12	12	59-10	? ? osada ? osada ?	paleolit/mezo lit WŚ PŚ	k. łużycka	
117.		Kamień Morsko	Krosno Odrzańskie, st. 2	13	59-10	?	paleolit ?		
118.		Kamień Morsko	Krosno Odrzańskie, st. 3	14	59-10	osada śląd osadniczy	WŚ PŚ		
119.		Kamień Morsko	Krosno Odrzańskie, st. 4	15	59-10	? ? śląd osadniczy	mezolit/ neolit PŚ	k. łużycka	
120.		Kamień Morsko	Krosno Odrzańskie, st. 5	16	59-10	osada śląd osadniczy	neolit PŚ		
121.		Kamień Morsko	Krosno Odrzańskie, st. 6	17	59-10	śląd osadniczy	neolit ?		
122.		Łochowice	Łochowice, st. 1	18	59-10	osada ? osada ?	neolit WŚ		
123.		Łochowice	Łochowice, st. 2	19	59-10	osada ? osada ?	OWR ?	k. łużycka	
124.		Łochowice	Łochowice, st. 3	20	59-10	osada ?		k. łużycka	
125.		Łochowice	Łochowice, st. 4	21	59-10	osada osada	PŚ	k. łużycka	
126.		Łochowice	Łochowice, st. 5	22	59-10	? ? ?	neolit EB PŚ	k. łużycka	
127.		Łochowice	Krosno Odrzańskie, st. 7	23	59-10	? śląd osadniczy śląd osadniczy	mezolit ? ? WŚ		
128.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 8	24	59-10	osada ?	OWR		
129.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 9	25	59-10	? znalezisko luźne	? ?		
130.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie,	26	59-10	osada ?	EB ?	k. łużycka	

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
			st. 10						
131.		Osiecznica	Osiecznica, st. 18	27	59-10	śląd osadniczy ? śląd osadniczy ?	neolit ? ŚR		
132.		Osiecznica	Osiecznica, st. 10	28	59-10	? osada ? osada ?	paleolit Lt PŚ		
133.		Osiecznica	Osiecznica, st. 9	29	59-10	śląd osadniczy osada osada osada	neolit Lt WŚ PŚ		
134.		Osiecznica	Osiecznica, st. 8	30	59-10	osada osada	Lt PŚ		
135.		Osiecznica	Osiecznica, st.1	31	59-10	obozowisko osada osada osada	paleolit/mezolit neolit WŚ PŚ	KCSz	
136.		Osiecznica	Osiecznica, st. 2	32	59-10	osada	Lt		
137.		Osiecznica	Osiecznica, st. 3	33	59-10	obozowisko osada osada	paleolit/mezolit Lt WŚ		
138.		Osiecznica	Osiecznica, st. 13	34	59-10	osada śląd osadniczy	neolit PŚ		
139.		Osiecznica	Osiecznica, st. 14	35	59-10	osada śląd osadniczy	neolit PŚ		
140.		Osiecznica/ Bielów	Osiecznica, st. 15	36	59-10	osada osada	neolit WŚ		
141.		Osiecznica/ Bielów	Osiecznica, st. 16	37	59-10	osada	neolit		
142.		Marcinowice	Osiecznica, st. 12	38	59-10	osada	WŚ		
143.		Osiecznica	Osiecznica, st. 11	39	59-10	osada	neolit		
144.		Osiecznica	Osiecznica, st. 17	40	59-10	osada ?	EB ?	k. łużycka	
145.		Osiecznica	Osiecznica, st. 19	41	59-10	osada ?	OWR		
146.		Chyże	Krosno Odrzańskie - Chyże, st. 2	42	59-10	osada osada	neolit PŚ		
147.		Chyże	Krosno Odrzańskie - Chyże, st. 3	43	59-10	osada ? osada ?	neolit PŚ		
148.		Stary Raduszec/ Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie/ st.1a	44a	59-10	grodzisko znalezisko luźne	WŚ		
149.		Stary Raduszec/ Krosno	Krosno Odrzańskie, st. 1b	44b	59-10	osada	WŚ		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
		Odrzańskie							
150.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 1c	44c	59-10	łódź	1774-1799 r.		
151.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 11	45	59-10	zamek	XIII w.		
152.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 11b	45b	59-10	szaniec schron	XVII w. 1. poł. XX w.		
153.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 1c	46	59-10	osada ślad osadniczy	WŚ WŚ		
154.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 1c	46-1	59-10	osada cmentarzysko	WŚ NŻ		
155.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 1c	46-2	59-10	przeprawa mostowa	?		
156.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 1c	46-3	59-10	konstrukcje drewniane	?		
157.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 1c	46-4	59-10	zabudowa drewniana	XVI/XVI w.		
158.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 1c	46-5	59-10	moszczenie brzegu rzeki	Po 1595 r.		
159.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 12	47	59-10	osada	ŚR		
160.		Osiecznica	Osiecznica, st. 20	48	59-10	osada	EK		
161.		Osiecznica	Osiecznica, st. 21	49	59-10	osada	neolit ?		
162.		Osiecznica	Osiecznica, st. 22	50	59-10	osada	Lt		
163.		Osiecznica	Osiecznica, st. 23	51	59-10	osada osada	Lt WŚ		
164.		Chyże	Krosno Odrzańskie - Chyże, st. 1	52	59-10	osada	ŚR		
165.		Łochowice	Łochowice, st. 6	53	59-10	?	paleolit ?		
166.		Łochowice	Łochowice, st. 7	54	59-10	?	paleolit ?		
167.		Łochowice	Łochowice, st. 8	55	59-10	?	paleolit ?		
168.		Bielów	Łochowice, st. 9	56	59-10	?	mezolit ?		
169.		Osiecznica	Osiecznica, st. 4	57	59-10	obozowisko	mezolit		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
170.		Osiecznica	Osiecznica, st. 5	58	59-10	śląd osadniczy cmentarzysko	EK EB		
171.		Osiecznica	Osiecznica, st. 6	59	59-10	śląd osadniczy osada	WŚ PŚ		
172.		Osiecznica	Osiecznica, st. 7	60	59-10	osada ? osada ? śląd osadniczy	EK Lt ŚR		
173.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 13	61	59-10	cmentarzysko cmentarzysko cmentarzysko	neolit/ WEB Lt	k. uniety cka k. łużyck a k. przew orska	archiwalne
174.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 14	62	59-10	cmentarzysko	?		archiwalne
175.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 15	63	59-10	śląd osadniczy	?		archiwalne
176.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 16	64	59-10	śląd osadniczy	?		
177.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 17	65	59-10	układ urbanistyczny			
178.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 23	65-2	59-10	osada	XIV/XV w.		
179.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 24a	65-3	59-10	mury obronne	XV w.		
180.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 24b	65-4	59-10	mury obronne	XV w.		
181.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie	65-5	59-10	znalezisko luźne	XIII - XIV w.		
182.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 27	65-6	59-10	osada	?		
183.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 28	65-7	59-10	cmentarzysko	XIII - XV w.		
184.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 24c	65-8	59-10	mury obronne	XV w.		
185.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie	65-9	59-10	osada	?		
186.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie,	65-10	59-10	mury obronne			

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
			st. 24d						
187.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 28b	65-11	59-10	mury obronne			
188.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 18	66	59-10	osada	?		archiwalne
189.		Kamień Morsko	Krosno Odrzańskie, st. 10	67	59-10	osada	EK		archiwalne
190.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie - Chyże, st. 4	68	59-10	znalezisko luźne	?		archiwalne
191.		Łochowice	Krosno Odrzańskie	69	59-10	skarb	EB	k. łużycka	archiwalne
192.		Stary Raduszec	Stary Raduszec	70	59-10	skarb	EB	k. łużycka	archiwalne
193.		Marcinowice	Marcinowice	71	59-10	skarb	EB	k. łużycka	archiwalne
194.		Marcinowice	Marcinowice	72	59-10	cmentarzysko	OWR		archiwalne
195.		Strumienno	Strumienno, st. 16	73	59-10	ślad osadniczy ślad osadniczy	EK EB		archiwalne
196.		Strumienno	Strumienno	74	59-10	znalezisko luźne	EK		archiwalne
197.		Strumienno	Strumienno, st. 15	75	59-10	ślad osadniczy cmentarzysko	EK OWR		archiwalne
198.		Stary Raduszec	Krosno Odrzańskie	76	59-10	łódź	?		archiwalne
199.		Marcinowice	Marcinowice, st. 1	77	59-10	skarb	WEB	k. unietyc ka	
200.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie	78	59-10	łódź	?		archiwalne
201.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 29	79	59-10	cmentarz żydowski	XIX w.		
202.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 30	80	59-10				
203.		Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, st. 31	81	59-10				
204.		Gostchorze	Gostchorze, st.1	4	59-11	grodzisko ślad osadniczy ślad osadniczy grodzisko	WS EK WŚ	k. łużycka	
205.		Gostchorze	Gostchorze, st. 2	5	59-11	ślad osadniczy ślad osadniczy osada ślad osadniczy osada	EK pradzieje WŚ pradzieje WŚ		
206.		Gostchorze	Gostchorze, st. 3	6	59-11	znalezisko luźne	WŚ		archiwalne

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
207.		Gostchorze	Gostchorze, st. 4	7	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
208.		Gostchorze	Gostchorze, st. 5	8	59-11	cmentarzysko ? punkt osadniczy	EB PŚ	k. łużycka	
209.		Gostchorze	Gostchorze, st. 6	9	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	EK PŚ/NŻ		
210.		Gostchorze	Gostchorze, st. 7	10	59-11	punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje PŚ		
211.		Gostchorze	Gostchorze, st. 8	11	59-11	osada punkt osadniczy	Lt PŚ		
212.		Gostchorze	Gostchorze, st. 9	12	59-11	punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
213.		Gostchorze	Gostchorze, st. 10	13	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
214.		Gostchorze	Gostchorze, st. 11	14	59-11	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	EK pradziej PŚ		
215.		Gostchorze	Gostchorze, st. 12	15	59-11	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
216.		Gostchorze	Gostchorze, st. 13	16	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
217.		Gostchorze	Gostchorze, st. 14	17	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	EB PŚ	k. łużycka	
218.		Gostchorze	Gostchorze, st. 15	18	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	EK PŚ		
219.		Gostchorze	Gostchorze, st. 16	19	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje WŚ PŚ		
220.		Gostchorze	Gostchorze, st. 17	20	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EK pradzieje PŚ		
221.		Gostchorze	Gostchorze, st. 18	21	59-11	osada osada osada punkt osadniczy punkt osadniczy	Ha LT pradzieje WŚ PŚ		
222.		Gostchorze	Gostchorze, st. 19	22	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EK pradzieje PŚ NŻ		
223.		Gostchorze	Gostchorze, st. 20	23	59-11	osada osada śląd osadniczy	EB/Ha pradzieje NŻ	k. łużycka	
224.		Gostchorze	Gostchorze, st. 21	24	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EK EB pradzieje WŚ PŚ		
225.		Gostchorze	Gostchorze, st. 22	25	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EK pradzieje WŚ PŚ		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
226.		Gostchorze	Gostchorze, st. 23	26	59-11	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	EK pradzieje WŚ PŚ		
227.		Gostchorze	Gostchorze, st. 24	27	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
228.		Gostchorze	Gostchorze, st. 25	28	59-11	śląd osadniczy punkt osadniczy	EK pradzieje		
229.		Gostchorze	Gostchorze, st. 26	29	59-11	cmentarzysko punkt osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje PŚ		
230.		Gostchorze	Gostchorze, st. 27	30	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje WŚ PŚ		
231.		Gostchorze	Gostchorze, st. 28	31	59-11	punkt osadniczy śląd osadniczy osada osada śląd osadniczy śląd osadniczy	EK EB Lt pradzieje WŚ PŚ	k. łużycka	
232.		Gostchorze	Gostchorze, st. 29	32	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Ha pradzieje WŚ PŚ	k. łużycka	
233.		Gostchorze	Gostchorze, st. 30	33	59-11	śląd osadniczy punkt osadniczy osada punkt osadniczy śląd osadniczy	EK pradzieje WŚ PŚ NŻ		
234.		Gostchorze	Gostchorze, st. 31	34	59-11	punkt osadniczy śląd osadniczy	WŚ PŚ		
235.		Gostchorze	Gostchorze, st. 32	35	59-11	śląd osadniczy	pradzieje		
236.		Gostchorze	Gostchorze, st. 33	36	59-11	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
237.		Gostchorze	Gostchorze, st. 34	37	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
238.		Gostchorze	Gostchorze, st. 35	38	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
239.		Gostchorze	Gostchorze, st. 36	39	59-11	punkt osadniczy osada osada osada osada	EB OWR pradzieje WŚ PŚ	k. łużycka	
240.		Gostchorze	Gostchorze, st. 37	40	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje WŚ PŚ		
241.		Gostchorze	Gostchorze, st. 38	41	59-11	śląd osadniczy osada śląd osadniczy punkt osadniczy	EK WŚ pradzieje PŚ		
242.		Gostchorze	Gostchorze,	42	59-11	śląd osadniczy	pradzieje		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
			st. 39			śląd osadniczy	PŚ/NŻ		
243.		Gostchorze	Gostchorze, st. 40	43	59-11	punkt osadniczy punkt osadniczy	OWR/WŚ PŚ		
244.		Gostchorze	Gostchorze, st. 41	44	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	Lt pradzieje		
245.		Gostchorze	Gostchorze, st. 42	45	59-11	śląd osadniczy	pradzieje		
246.		Gostchorze	Gostchorze, st. 43	46	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ		
247.		Kamień Morsko	Morsko, st. 1	47	59-11	cmentarzysko skarb	EB ?	k. pomorska ?	archiwalne
248.		Kamień Morsko	Morsko, st. 2	48	59-11	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	EK pradzieje PŚ NŻ		
249.		Radnica	Radnica, st. 20	49	59-11	punkt osadniczy	PŚ		
250.		Radnica	Radnica, st. 21	50	59-11	punkt osadniczy śląd osadniczy	PŚ NŻ		
251.		Radnica	Radnica, st. 3	51	59-11	punkt osadniczy	PŚ		
252.		Radnica	Radnica, st. 4	52	59-11	osada ? śląd osadniczy śląd osadniczy	EB PŚ NŻ	k. łużycka	
253.		Radnica	Radnica, st. 5	53	59-11	śląd osadniczy cmentarzysko osada osada	EK EB/Ha WŚ PŚ	k. łużycka	
254.		Radnica	Radnica, st. 6	54	59-11	śląd osadniczy osada osada osada śląd osadniczy śląd osadniczy	EB OWR pradziej WŚ PŚ NŻ	k. łużycka	
255.		Radnica	Radnica, st. 7	55	59-11	cmentarzysko osada osada osada śląd osadniczy śląd osadniczy	EB OWR pradzieje WŚ PŚ NŻ	k. łużycka	
256.		Radnica	Radnica, st. 8	56	59-11	osada punkt osadniczy	WŚ PŚ		
257.		Radnica	Radnica, st. 9	57	59-11	osada punkt osadniczy	WŚ PŚ		
258.		Radnica	Radnica, st. 10	58	59-11	osada śląd osadniczy śląd osadniczy	WŚ WŚ PŚ		
259.		Radnica	Radnica, st. 11	59	59-11	punkt osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ/NŻ		
260.		Radnica	Radnica, st. 12	60	59-11	śląd osadniczy	PŚ		

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
261.		Radnica	Radnica, st. 13	61	59-11	ślad osadniczy	PŚ		
262.		Radnica	Radnica, st. 14	62	59-11	ślad osadniczy punkt osadniczy	WŚ PŚ		
263.		Radnica	Radnica, st. 15	63	59-11	ślad osadniczy ślad osadniczy	WŚ PŚ		
264.		Radnica	Radnica, st. 16	64	59-11	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EB pradzieje PŚ	k. łużycka	
265.		Radnica	Radnica, st. 17	65	59-11	ślad osadniczy ślad osadniczy	PŚ	k. łużycka	
266.		Radnica	Radnica, st. 18	66	59-11	cmentarzysko punkt osadniczy	Ha pradzieje	k. łużycka	
267.		Radnica	Radnica, st. 19	67	59-11	ślad osadniczy	mezolit ?		
268.		Radnica	Radnica, st. 1	68	59-11	cmentarzysko ? punkt osadniczy	Ha pradzieje	k. łużycka	
269.		Gostchorze	Radnica, st. 22	69	59-11	ślad osadniczy	EB	k. łużycka	archiwalne
270.		Gostchorze	Gostchorze, st. 44	70	59-11	cmentarzysko ?		k. łużycka	archiwalne
271.		Wężyska	Chojna, st. 1	1	60-08	cmentarzysko cmentarzysko kurhanowe		k. łużycka	część nasypów mogą stanowić mielerze, które także zlokalizowane są w kompleksie leśnym
272.		Chojna	Chojna, st. 2	2	60-08	ślad osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	EK PŚ NŻ		
273.		Czarnowo	Wężyska, st. 16	10	60-08	cmentarzysko		k. łużycka	archiwalne
274.		Brzózka	Brzózka, st. 1	1	60-09	osada	mezolit/ neolit		archiwalne
275.		Brzózka	Brzózka, st. 2	2	60-09	ślad osadniczy	PŚ/NŻ		
276.		Brzózka	Brzózka, st. 3	3	60-09	ślad osadniczy	PŚ		
277.		Brzózka	Brzózka, st. 4	4	60-09	punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	pradzieje WŚ PŚ/NŻ		
278.		Brzózka	Brzózka, st. 5	5	60-09	ślad osadniczy ślad osadniczy	pradzieje PŚ		
279.		Brzózka	Brzózka, st. 6	6	60-09	ślad osadniczy	PŚ/NŻ		
280.		Brzózka	Brzózka, st. 7	7	60-09	ślad osadniczy	PŚ/NŻ		
281.		Czarnowo	Czarnowo,	8	60-09	cmentarzysko	ŚEB/EB	k.	

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
			st. 3			punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ	łużycka ?	
282.		Czarnowo	Czarnowo, st. 5	9	60-09	śląd osadniczy	PŚ/NŻ		
283.		Czarnowo	Czarnowo, st. 4	10	60-09	śląd osadniczy	EK		
284.		Wężyska	Wężyska, st. 1	11	60-09	punkt osadniczy	mezolit		archiwalne
285.		Wężyska	Wężyska, st. 2	12	60-09	punkt osadniczy		k. łużycka	archiwalne
286.		Wężyska	Wężyska, st. 3	13	60-09	śląd osadniczy	PŚ/NŻ		
287.		Wężyska	Wężyska, st. 4	14	60-09	śląd osadniczy	PŚ/NŻ		
288.		Wężyska	Wężyska, st. 5	15	60-09	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
289.		Wężyska	Wężyska, st. 6	16	60-09	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	EK EB pradzieje PŚ/NŻ	k. łużycka	
290.		Wężyska	Wężyska, st. 7	17	60-09	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
291.		Wężyska	Wężyska, st. 8	18	60-09	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
292.		Wężyska	Wężyska, st. 9	19	60-09	osada punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje Ha PŚ/NŻ	k. łużycka	
293.		Wężyska	Wężyska, st. 10	20	60-09	punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
294.		Wężyska	Wężyska, st. 11	21	60-09	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
295.		Wężyska	Wężyska, st. 12	22	60-09	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	pradzieje Lt NŻ		
296.		Wężyska	Wężyska, st. 13	23	60-09	osada punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje OWR Ha	k. luboszy cka k. łużycka	
297.		Wężyska	Wężyska, st. 14	24	60-09	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ		
298.		Wężyska	Wężyska, st. 15	25	60-09	osada śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje PŚ/NŻ	k. łużycka	
299.		Strumienno	Nowy Raduszec, st. 4	64	60-10	śląd osadniczy	?		archiwalne
300.		Nowy Raduszec	Nowy Raduszec, st. 6	66	60-10	znalezisko luźne	OWR		archiwalne

Lp.	powiat/gmina	miejsowość	stanowisko	nr na obszarze AZP	obszar AZP	funkcja	chronologia	przynależność kulturowa	uwagi
301.		Krosno Odrzańskie	Stary Raduszec, st. 3	71	60-10	cmentarzysko	Lt		archiwalne
302.		Stary Raduszec	Stary Raduszec, st. 4	72	60-10	osada	Ha	k. białowicka (łużycka)	archiwalne
303.		Krosno Odrzańskie		81	60-10	znalezisko luźne	neolit		archiwalne
304.		Krosno Odrzańskie		82	60-10	znalezisko luźne	EK		archiwalne
305.		Krosno Odrzańskie		83	60-10	?	?		archiwalne
306.		Krosno Odrzańskie		84	60-10	znalezisko luźne	OWR		archiwalne
307.		Krosno Odrzańskie		85	60-10	cmentarzysko		k. łużycka ?	archiwalne
308.		Krosno Odrzańskie		86	60-10	?	EB		archiwalne

? – lokalizacja lub funkcja stanowiska archeologicznego przypuszczalna

Źródło: materiały Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

5.2.6. Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; - udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; - kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminy obowiązek ujęcia w gminnych ewidencjach zabytków jedynie zabytków nieruchomości, jednak Gminny Program Opieki nad Zabytkami ma, w założeniu, stanowić spójną bazę do kształtowania całości polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami.

Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia

zabytku za granicę. Centralna ewidencja zabytków ruchomych prowadzona jest przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

Na terenie Gminy Krosno Odrzańskie znajdują się zabytki ruchome wg zestawienia poniżej:

Lp.	Miejscowość/Gmina	Zabytek	Nr rej.	Czas powstania
1.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Kandelabr	217	XIX w.
2.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Epitafium Carla Friedricha von Lohenstein (1702-1719)	L-B-142	Ok. 1719 r.
3.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna Martina Tielckau zm. 1703 i jego żony Anny Margarethy z d. Harring zm. 1712	L-B-142	Pocz. XVIII w.
4.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna pastora Gottfrieda (Johanna Davida?) Klette zm. 1739	L-B-142	Ok. 1739 r.
5.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna Pastora Gottfrieda Kletschke zm. 1718 i jego żony Anny z d. Rothe zm. 1697	L-B-142	Ok. 1718 r.
6.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna nieznannej z nazwiska Elizabeth zm. 1704	L-B-142	Ok. 1704 r.
7.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna Barbary von Knobelsdorff, z d. von Kalckreuth zm. 1599	L-B-142	K. XVI w.
8.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna Dorothei Rothe z d. Becker zm. 1658	L-B-142	Ok. 1658 r.
9.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna Augustina Hieldebrandt zm. 1663	L-B-142	Ok. 1663 r.
10.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Epitafium Andreasa Georga Klette zm. 1756	L-B-142	Ok. 1756 r.
11.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Obraz "Wskrzeszenie Łazarza"	L-B-142	1 ćw. XX w.
12.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Grupa rzeźbiarska z alegorycznym przedstawieniem Trójcy Świętej	L-B-142	1 poł. XVIII w.
13.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Rzeźba Matka Boża Bolesna	L-B-142	Pocz. XVI w.
14.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Organy piszczałkowe	L-B-142	Ok. 1720 r./instrument ok. 1930 r.
15.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Chrzcielnica	L-B-142	2 poł. XIX w.
16.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Krzyż ołtarzowy	L-B-142	Ok. 1852 r.
17.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Krzyż ołtarzowy	L-B-142	2 poł. XIX w.
18.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Drzwi wejścia do zakrystii wraz z zamkiem	L-B-142	XVIII w.
19.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Drzwi w zakrystii	L-B-142	XIX w.
20.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Szafka ścienna w zakrystii	L-B-142	XVIII/XIX w.
21.	Krosno Odrzańskie/Krosno	Szafka ścienna w zakrystii	L-B-142	2 poł. XIX w.

Lp.	Miejscowość/Gmina	Zabytek	Nr rej.	Czas powstania
	Odrzańskie			
22.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Dzwon	L-B-142	1710 r.
23.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Zegar wieżowy	L-B-142	XIX/XX w.
24.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Pomnik nagrobny Barbary Reichenau z d. Naumann zm. 1559	L-B-202	Ok. 1559 r.
25.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Płyta nagrobna Cathariny Hildesheim z d. Naumann zm. 1589	L-B-202	Ok. 1589 r.
26.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Organy piszczałkowe	L-B-200	Ok. 1900 r.
27.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Świeczniki ołtarzowe	L-B-200	XIX/XX w.
28.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Świeczniki ołtarzowe	L-B-200	XIX/XX w.
29.	Krosno Odrzańskie/Krosno Odrzańskie	Dzwon	L-B-200	1871 r.
30.	Kamień/Krosno Odrzańskie	Samochód ciężarowy (chłodnia) Mercedes-Benz L1313	L-B-42	1979 r.

Źródło: Materiały od Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.2.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Krosno Odrzańskie

- **Zespół urbanistyczno-krajobrazowy miasta Krosno Odrzańskie** – początki osadnictwa w Krośnie Odrzańskim związane są z istnieniem wczesnośredniowiecznego grodziska, położonego około 1 km na zachód od centrum staromiejskiego. Grodzisko funkcjonowało od VII do XIII wieku, pełniąc swoje role do czasu, gdy zamek przejął jego funkcje. W otoczeniu grodziska wyrosła osada targowa, a później rozwinęło się miasto. Pierwotny plan urbanistyczny z okresu wczesnego średniowiecza przetrwał przez wiele wieków, a pewne elementy układu przetrwały do czasów współczesnych. Własność, wielkość i rozmieszczenie działek budowlanych w lewobrzeżnej części miasta były starannie przekazywane kolejnym pokoleniom. Cały układ urbanistyczny uległ zniszczeniu w wyniku ogromnego pożaru, który strawił miasto w 1708 roku. Kolejne zniszczenia i zmiany w układzie urbanistycznym miały miejsce w trakcie II wojny światowej. Grodzisko zostało wpisane do rejestru zabytków pod numerem 2179, zgodnie z decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 31 marca 1975 roku.

- **Zamek Piastowski** – najbardziej na północ wysunięty zamek średniowiecznego Śląska, zlokalizowany w północno-wschodniej części miasta. Do jego wybudowania wykorzystano kamień i cegły. Budowla posiada cztery skrzydła, a jej elewacja frontowa zwrócona jest w kierunku zachodu. Zamek został wzniesiony na planie nieregularnego prostokąta z wysuniętym budynkiem bramnym. Wieża na planie ośmioboku zespolona z murem w skrzydle zachodnim znajduje się budynek bramny, wraz z sienią wjazdową, klatką schodową w wieży i basteją. Pozostałą część skrzydła zachodniego stanowią dobudowane do muru kurtynowego kaplica kalwińska, która w XVIII i XIX wieku pełniła funkcję magazynu i wozowni. Na dziedzińcu zwracają uwagę renesansowe krużganki skrzydła południowego. We wnętrzu znajdują się paleniska gotyckiej kuchni zamkowej. Skrzydło wschodnie i północne wraz z tzw. „wieżą północną” stanowią dziś trwałą ruinę. Początki Zamku Piastowskiego sięgają pierwszej połowy XIII w.

W izbach muzealnych Zamku Piastowskiego znajdują się wystawy obrazujące historię Krosna Odrzańskiego, a w galeriach wystawienniczych prezentowany jest dorobek lokalnych artystów. Na dziedzińcu odbywają się koncerty, pokazy walk rycerskich oraz mają miejsce inne działania kulturalne. W Zamku Piastowskim mieści się Punkt Informacji Turystycznej. W lutym 2010 roku Zamek Piastowski stał się siedzibą Centrum Artystyczno-Kulturalnego „Zamek”. Na początku 2022 roku na zamku zawałiła się zewnętrzna ściana skrzydła wschodniego, która od wielu lat była tzw. trwałą ruiną. Po zawałeniu się ściany wschodniej krośnieński samorząd skupił się

na zabezpieczeniu murów. Pozostałości wschodniego skrzydła zostały zabezpieczone z budżetu Gminy Krosno Odrzańskie.

- **Kościół farny pw. św. Jadwigi Śląskiej** - powstał na zrębie kościoła ufundowanego przez księżną Jadwigę. Przeprowadzone badania architektoniczne w obrębie wieży kościelnej pozwalają określić, iż najwcześniejsze zachowane fragmenty kościoła pochodzą z pierwszej połowy XIII w. Pierwotnie była to późnogotycka budowla ceglana, przebudowana na początku XVIII wieku w stylu barokowym. Pierwsze fundacje ołtarzy w kościele nastąpiły w latach 1384, 1405 i 1442. W 1482 roku kościół dosięgnął pożar. Po zakończeniu wojny z kościoła usunięto balkony i barokowe ołtarze. W kościele obecnie podziwiać można barokową epitafię i częściowo zachowane XIX-wieczne organy. Znajdujące się w kościele organy Sauera, zbudowane przez słynną firmę organmistrzowską w 1930 roku, przetrwały wojnę. Choć Krosno zostało przez Rosjan zniszczone, kościół pozostał nienaruszony. Instrument był użytkowany jeszcze długo po wojnie, do lat 90. minionego stulecia. Obecnie planowana jest jego renowacja. Kościół zlokalizowany we wschodniej części placu rynkowego, od południa graniczy z ulicą Pocztową, od wschodu Szkołą, a od północy Zamkową. Kościół do 1945 r. obudowany był kamieniczkami mieszczańskimi, które w wyniku pożaru uległy zniszczeniu, a następnie w latach 50-tych podczas akcji usuwania zniszczeń powojennych, ostatecznie rozebrane. Najbliższe otoczenie kościoła to zieleń niska i krzewy. Budowla została wzniesiona z cegły na zaprawie wapienno - cementowej. Na przełomie lat 2022 i 2023 w ramach projektu pn. "Piastowskie dziedzictwo św. Jadwigi Śląskiej" przeprowadzono remont kościoła, który polegał na zabezpieczeniu przeciwwilgociowemu kościoła (wewnątrz i z zewnątrz), remoncie wieży widokowej kościoła oraz wybudowaniu drogi procesyjnej wraz z jej oświetleniem.

- **Kościół pw. Świętego Andrzeja Apostoła** - obecnie kościół rzymskokatolicki, neogotycki, z charakterystyczną białą fasadą, wzniesiony na podwalinach wcześniejszego, ewangelickiego z 1740 roku znajdujący się w prawobrzeżnej części miasta zbudowany na wzgórzu w latach 1825 - 1827, w roku 1855 został rozebrany, na jego miejscu postawiony obecny. Zlokalizowany jest na wysokim brzegu rzeki Odry u zbiegu ulic Kościelnej i Nadodrzańskiej, stok wzmocniony murem oporowym. Oddalony jest od rzeki Odry około 150 m, z wyraźnym wyniesieniem ponad poziom rzeki. Wzniesiony jest z kamienia i cegły, na cokole rustykalnym z wielkich nieregularnie obrobionych ciosów kamiennych.

Z początkiem 2024 roku dobiegły końca prace remontowo-konserwatorskie we wnętrzu kościoła. Na podstawie poprzedzających je badań konserwatorskich przywrócono pierwotną kolorystykę wnętrza w gamie jasnej zieleni. Na posadzce ceramicznej ułożono ceramiczne płytki wykonane na wzór historycznych, pozostawiając w partii centralnej nawy posadzę z czarno-białych płytek z 1 ćw. XX w. Zrealizowano również kolejny etap prac konserwatorskich przy historycznej stolarce okiennej. Dębowym oknom z maswerkami z motywami czteroliścia przywrócono, ustaloną na podstawie badań konserwatorskich, oryginalną kolorystykę w odcieniu kremowej bieli, pochodzącą z okresu budowy kościoła.

Źródło: <https://zielonogorskie.com/>

- **Most żelazny** – jego długość wynosi 146 metrów, zbudowany w 1905 r. Most ulokowany został obok nieistniejącego starego, drewnianego mostu typu holenderskiego, który z czasem rozebrano. W 1945 r. obiekt został on uszkodzony w trakcie działań wojennych. Most do tej pory funkcjonuje i stanowi jedną z ważniejszych przepraw na Odrze w zachodniej części Polski. Jest także jedną z ikon turystycznych miasta. Przechodzą przez niego m.in. szlaki piesze oraz nordic walking. W 2023 most został podniesiony. Podniesienie mostu jest jednym z elementów Projektu Ochrony Przeciwpowodziowej Dorzecza Wisły i Odry, którego celem jest zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej mieszkańców całego kraju, w tym Krosna Odrzańskiego i okolic. Realizacja inwestycji umożliwi prowadzenie na tym obszarze rzeki akcji łodołamania i zapobieganie powodziom zatorowym. W 2024 roku zakończono prace mające na celu wzmocnienie mostu oraz przebudowę podpór. Wraz z podniesieniem mostu przebudowano również skrzyżowania przy zabytkowej przeprawie (ulice Podgórna, Bolesława Chrobrego, Nadodrzańska i Trakt Książęcy) na rondo.

Źródło: <https://krosnoodrzanskie.pl/>

- **Kamieniczki dawnego starego miasta** – kamieniczki zbudowane zostały w XVIII w. i na początku wieku XIX, najczęściej na reliktach budowli wcześniejszych – renesansowych i gotyckich. Założone na wydłużonych prostokątach, parcelach gotyckich. Najczęściej dwu lub trzy kondygnacyjne z sienią przelotową na osi bocznej, kryte wysokimi dachami dwuspadowymi, częściowo mansardowymi. Niestety działania wojenne podczas II wojny światowej zniszczyły znaczną część kamienic. Z całej zabudowy przetrwał niewielki zespół w lewobrzeżnej części miasta.

- **Mury obronne – fragmenty** – pochodzą z XIII/XIV wieku. Zachowany fragment muru obronnego z basztą położony jest po południowej stronie ul. Słonecznej. Od południa relikty przylegają do terenu dworca PKS. Opodal po stronie wschodniej jest położony Zamek Piastowski, a po północnej koryto rzeki Odry.

- **Kościół Filarialny pw. Matki Boskiej Bolesnej w Czetowicach** - wzmiankowany w 1308, jako należący do diecezji poznańskiej, w czasie reformacji został przejęty przez protestantów, którzy w XVI w. Wznieśli obecną budowlę, powiększoną w 1654 o wieżę, a w XIX w. o kruchtę. Kościół jest orientowany, murowany, salowy o trójbocznym zamknięciu od wschodu, z cylindryczną wieżą od zachodu, nakryty dachem dwuspadowym załamany od wschodu. Wieżę wieńczy hełm w kształcie dzwonu z latarnią. We wnętrzu, przekrytym sklepieniem kolebkowo-krzyżowym, znajduje się późnorennesansowy ołtarz, rzeźbiony w kamieniu, w kształcie tryptyku. Kościół zlokalizowany jest pośrodku owalnicowego placu.

- **Kościół filialny pw. św. Piotra i Pawła w Osiecznicy** - jest usytuowany na wzniesieniu w pd. części wsi, na prawym brzegu Odry. Świątynia orientowana, założona na planie prostokąta, o bryle nawiązującej do formy bazylikowej. Środkowa, wyższa część przekryta dachem dwuspadowym, boczne, niższe - dachami pulpitowym. W kalenicy nad częścią zachodnią znajduje się wieżyczka. Przy elewacji północnej kruchta nakryta dachem dwuspadowym. Kościół wzniesiony w konstrukcji szkieletowej drewnianej z wypełnieniem z cegły. W części podgzymsowej ścian naw bocznych wzmocnienia konstrukcji w postaci zastrzałów wykonanych w formie krzyża św. Andrzeja, wzbogacone o charakterystyczne zdobienia. Prostokątne okna o gęstym podziale w formie kwadratu. W jednoprzestrzennym wnętrzu empory okalające trzy ściany. Po stronie zachodniej znajduje się ołtarz po soborowy w miejscu dawnego ołtarza ambonowego. Całość świątyni pokryta jest boazerią.

- **Dwór w Osiecznicy** – pałac zbudowany ok. 1850 w stylu neoklasycystycznym, zachował pierwotny wygląd zewnętrzny, przy pewnych przeobrażeniach wewnątrz. Był remontowany w 60. latach XX w., a w latach 2002–2004 zaadaptowany na pensjonat. Jest murowany, na planie prostokąta z wtórnymi oficynami przy krótszych bokach, dwukondygnacyjny (oficyny parterowe) nakryty niskim dachem dwuspadowym. Fasadę zdobi czterokolumnowy portyk wgłębiony z loggią w drugiej kondygnacji. Elewacja ogrodowa, podzielona w części parterowej pilastrami, ma pośrodku pseudoryzalit w postaci czterech półkolumn, dźwigających belkowanie z trójkątnym przyczółkiem. Od północy przylega do pałacu park krajobrazowy.

- **Cmentarze** - cechują się warstwą materialną w postaci architektury czy zieleni i niematerialną w wymiarze takich aspektów jak religijność czy pamięć. Niezależnie od ich obecnego statusu prawnego i dawnego statusu wyznaniowego, wszystkie cmentarze na terenie gminy, jako obiekty o szczególnych walorach kulturowych i edukacyjnych wymagają objęcia regularnymi działaniami ochronnymi.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

W niniejszym rozdziale przeanalizowano szanse i zagrożenia (wskazując mocne i słabe strony) wynikające z oceny stanu dziedzictwa kulturowego oraz ze względu na realizowaną przez Gminę politykę rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego. W celu określenia podstawowych priorytetów Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie zastosowano tzw. analizę SWOT, która pomaga w podejmowaniu decyzji strategicznych i planowaniu długoterminowym. Nazwa analizy to skrót od pierwszych liter angielskich słów:

- S – STRENGTHS, czyli mocne strony
- W – WEAKNESSES, czyli słabe strony
- O – OPPORTUNITIES, czyli szanse
- T – THREATS, czyli zagrożenia.

Ogólne wytyczne wynikające z analizy SWOT zakładają:

- unikanie zagrożeń,
- wykorzystywanie szans,
- wzmocnianie słabych stron,
- opieranie się na mocnych stronach.

Tabela 2. Analiza SWOT

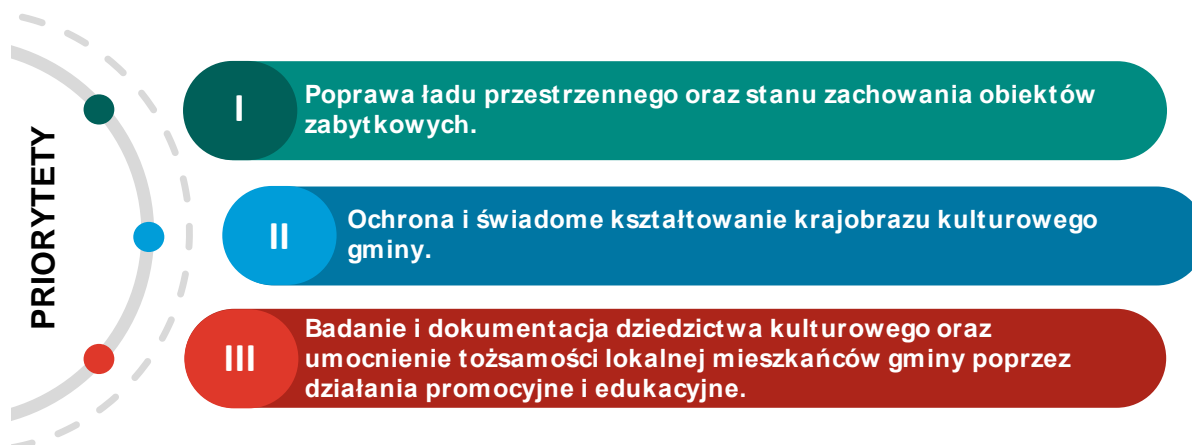
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – Wysokie walory przyrodnicze oraz krajobrazowe podnoszące różnorodność Gminy, – Duża liczba zabytków na terenie Gminy oraz różnorodność form przestrzennych (np. zachowanie się ruin Zamku Piastowskiego, zespół pałacowo-parkowo-folwarczny w Kamieniu lub zespół pałacowo-dworsko-gospodarczy w Osiecznicy), – Dobrze zachowana część XIX wiecznego Miasta, – Bogata historia Gminy, – Bogate zasoby kulturowe ze względu na przygraniczne usytuowanie, – Wytyczone szlaki turystyki pieszej, – Rozwijająca się baza turystyczna oparta na wykorzystaniu zabytków, – Funkcjonowanie na terenie Gminy stowarzyszeń społeczno-kulturowych i organizacji pozarządowych,	<ul style="list-style-type: none"> – Postępujący proces niszczenia zabytków, – Słabe zabezpieczenie zabytków, – Wysokie koszty modernizacji i remontu obiektów zabytkowych, – Duża liczba zdegradowanych terenów przemysłowych, wojskowych i popegeerowskich, – Ograniczone budżety instytucji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, – Niepełne wykorzystanie walorów turystycznych Gminy, – Niski poziom zagospodarowania otoczenia zabytków, – Ograniczony udział społeczny w ochronie wartości kulturowych.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Wzrost wartości zabytku, jako produktu turystycznego, – Możliwość pozyskania środków finansowych z różnych źródeł, – Promocja Gminy w skali województwa oraz kraju, – Dbanie o zabytki (poprzez renowacje, konserwacje oraz restaurowanie), – Rozbudowa sieci szlaków turystycznych, zwiększająca atrakcyjność Gminy, – Wykorzystanie istniejącej infrastruktury do rozwoju rekreacyjnego, – Edukacja i popularyzacja wiedzy kulturowej o lokalnym dziedzictwie wśród dzieci, młodzieży i dorosłych, – Ochrona najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych Gminy,	<ul style="list-style-type: none"> – Brak wystarczających środków finansowych na prace konserwatorskie i renowacje zabytków, – Niewłaściwie przeprowadzone prace związane z odnową zabytków, – Nieskuteczne egzekwowanie prawa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, – Brak skutecznych procedur administracyjnych zapobiegających niszczeniu zabytków, – Niszczenie części stanowisk archeologicznych, – Brak koncepcji wykorzystania obiektów Zabytkowych, – Niskie zaangażowanie społeczne w ochronę dziedzictwa kulturowego.

7. Założenia programowe

WIZJA

Gmina Krosno Odrzańskie obszarem o zrównoważonym rozwoju społeczno-gospodarczym z zadbanym dziedzictwem kulturowym, stanowiącym czynnik prorożowy

W toku analizy, określono trzy priorytety realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024 – 2027:

Kierunki działań, zadania, sposób realizacji i przewidywane rezultaty programu opieki

W ramach każdego priorytetu wyznaczone zostały poszczególne kierunki działań, zadania sposób realizacji i przewidywane rezultaty, które realizowane są w celu opieki nad zabytkami.

Priorytet I**Poprawa ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych.**

Kierunki działań:

Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Zadania	Sposób realizacji	Przewidywane rezultaty
Rewitalizacja, dbałość i remont zabytków, których właścicielem jest Gmina Krosno Odrzańskie.	<ul style="list-style-type: none"> – dostosowywanie zabytków do współczesnych funkcji użytkowych (w tym adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych), – prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy (w ramach opracowanego planu remontów), – konsultowanie renowacji ze służbami ochrony zabytków, – aplikowanie o środki z programów wspierających rewaloryzację lub rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego, – zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom itp.). 	<ul style="list-style-type: none"> – poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych, – możliwość dalszego użytkowania najważniejszych zabytków architektury dzięki zahamowaniu procesów ich niszczenia oraz poprzez dostosowanie do obecnej funkcji; – możliwość wykorzystania pozostałych zabytków architektury (niebędących budynkami użytkowymi i niemającymi możliwości stania się takimi) w formie atrakcji turystycznych.
Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych.	<ul style="list-style-type: none"> – prowadzenie kontroli obiektów zabytkowych będących własnością Gminy, – identyfikowanie obiektów wymagających niezbędnych remontów. 	<ul style="list-style-type: none"> – właściwe i odpowiednio wczesne zabezpieczenie zabytkowych obiektów, – stworzenie możliwości finansowych planowania remontów i rewitalizacji.

Priorytet II**Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy.**

Kierunki działań:

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

Zadania	Sposób realizacji	Przewidywane rezultaty
Zachowanie istniejącego historycznego układu dróg lokalnych.	<ul style="list-style-type: none"> – modyfikacja dróg, która nie zakłóci istniejącego przebiegu dróg, – uwzględnienie potrzeb współczesnej komunikacji. 	<ul style="list-style-type: none"> – zachowanie historycznego układu przestrzennego w odnawianej, rozbudowującej się Gminie.
Zachowanie zasady rozplanowania istniejących układów przestrzennych wsi.	<ul style="list-style-type: none"> – dostosowanie projektów budowlanych do istniejących układów przestrzennych wsi, – integracja z otaczającym krajobrazem. 	<ul style="list-style-type: none"> – zachowanie unikalnego charakteru danej społeczności wiejskiej i jej dziedzictwa kulturowego. – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.
Uwzględnianie ochrony zabytków nieruchomych (obiektów architektonicznych, cmentarzy, parków,	<ul style="list-style-type: none"> – uwzględnianie ochrony zabytków nieruchomych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, – uwzględnianie ochrony zabytków we wszelkich 	<ul style="list-style-type: none"> – ochrona i kształtowanie ładu przestrzennego zgodnie z zasadami ochrony środowiska, przyrody, dziedzictwa

Zadania	Sposób realizacji	Przewidywane rezultaty
kapliczek itp.) ujętych w gminnej ewidencji zabytków w opracowywanych dokumentach z zakresu polityki przestrzennej.	dokumentach mających charakter prawa miejscowego (w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu warunków zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego).	kulturowego i zabytków.
Tworzenie nowych oraz podnoszenie atrakcyjności istniejących przestrzeni publicznych.	<ul style="list-style-type: none"> - dbałość o nawierzchnię dróg, chodników i placów, oświetlenie, małą architekturę, - uwzględnienie opinii i potrzeb mieszkańców podczas procesu tworzenia i poprawiania przestrzeni publicznej, - tworzenie nowych parków, ogrodów lub sadów oraz poprawa istniejących przestrzeni zielonych, - wprowadzenie różnorodnych funkcji w jedno miejsce, - dostępność przestrzeni publicznych dla różnych grup społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> - stworzenie przestrzeni, która spełnia rzeczywiste potrzeby i jest atrakcyjna dla mieszkańców.
Sukcesywna rewitalizacja obszaru Starego Miasta, nawiązanie do wizerunku dawnego miasta, jako nowego centrum kulturalnego.	<ul style="list-style-type: none"> - stworzenie zabudowy handlowo - usługowej i użyteczności publicznej na obszarze Starego Miasta. 	<ul style="list-style-type: none"> - stworzenie nowych miejsc pracy w mieście, - aktywizacja społeczna i kulturalna mieszkańców.

Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców gminy poprzez działania promocyjne i edukacyjne.

Kierunki działań:

Badanie i dokumentowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz ich aktualizacja

Zadania	Sposób realizacji	Przewidywane rezultaty
Wspieranie badań i dokumentowania zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie prac studialnych i badawczych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, - merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w zakresie tworzenia wniosków o wpis zabytków ruchomych i nieruchomości do rejestru zabytków, - tworzenie dokumentacji wizualnej (fotografie i filmy). 	<ul style="list-style-type: none"> - pomoc w zrozumieniu, interpretacji oraz udokumentowaniu dziedzictwa kulturowego, - łatwiejsze zlokalizowanie danego obiektu zabytkowego na terenie Gminy.
Prowadzenie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków	<ul style="list-style-type: none"> - włączanie nowych kart adresowych zabytków nieruchomości nie wpisanych wcześniej do rejestru zabytków lub nie znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków - do gminnej ewidencji zabytków, - wyłączenie kart adresowych zabytków nieruchomości z gminnej ewidencji zabytków (w uzasadnionych przypadkach), - aktualizacja Systemu Informacji Przestrzennej w zakresie dziedzictwa kulturowego Gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie właściwego zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy.

Edukacja i popularyzacja wiedzy o zasobach dziedzictwa kulturowego

Zadania	Sposób realizacji	Przewidywane rezultaty
Promocja wiedzy o Gminie, zwłaszcza o dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> - organizowanie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych z zakresu kultury, ochrony i opieki nad zabytkami, - wprowadzenie i upowszechnianie tematyki ochrony 	<ul style="list-style-type: none"> - zwiększenie świadomości mieszkańców oraz zwiększenie potencjału turystycznego miasta.

Zadania	Sposób realizacji	Przewidywane rezultaty
i zabytkach.	dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych na terenie Gminy Krosno Odrzańskie.	
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego jako element tworzenia produktów turystyki kulturowej.	<ul style="list-style-type: none"> – dalszy rozwój strony internetowej „Odreaguj w Krośnie”, – kontynuowanie prowadzenia informacji turystycznej, – dalsze organizowanie imprez plenerowych promujących dziedzictwo kulturowe na terenie Gminy, – wydawanie i wspieranie publikacji (w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy. 	– stworzenie spójnego systemu informacyjnego o bogactwach Gminy.

Przyjęty sposób realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie w czteroletniej (2024–2027) perspektywie, ma doprowadzić do:

- wdrożenia konsekwentnej polityki samorządu w sferze ochrony i opieki nad zabytkami, w tym w szczególności w sferze polityki przestrzennej i w odniesieniu do urbanistycznego rozwoju gminy,
- wdrożenia norm prawnych oraz dobrych praktyk w sferze ochrony krajobrazu kulturowego gminy,
- racjonalnego wykorzystania środków finansowych pochodzących z budżetu gminy do prowadzenia lub wspierania prac konserwatorskich przy zabytkach oraz wypracowania polityki pozyskiwania środków (na realizację zadań konserwatorskich i rewitalizacyjnych),
- włączenia lokalnej społeczności w działania na rzecz opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym gminy i wspieranie aktywności organizacji społecznych działających w tej sferze,
- wspierania działań edukacyjnych, promujących dziedzictwo materialne i niematerialne gminy, stworzenie mechanizmów wspierania w tej sferze aktywności instytucji kultury oraz organizacji społecznych.

8. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie

Zadania określone w „Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027” będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

Instrumenty prawne:

Wynikające z obowiązujących przepisów prawnych (ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawa Prawo budowlane, ustawa Prawo ochrony środowiska, ustawa o ochronie przyrody, ustawa o gospodarce nieruchomościami, ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu).

Instrumenty finansowe:

Gmina może współfinansować wybrane prace konserwatorskie, remontowe i archeologiczne, udzielając dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich. W ramach pomocy merytorycznej Gmina ma także możliwość pomocy w wykorzystaniu programów UE przeznaczonych na zabytki w formie dofinansowań dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.

Instrumenty społeczne:

W ramach działań o charakterze społecznym, Gmina prowadzi działania edukacyjne, promocyjne i współpracę z organizacjami społecznymi, jak również działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Instrumenty koordynacji:

Koordinacja polegać będzie na realizacji projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpracy z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpracy z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne:

Działania o charakterze kontrolnych realizowane będą poprzez monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz aktualizację bazy danych geodezji i gospodarki gruntami.

9. Zasady oceny realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie

---

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie sporządza się na okres 4 lat. Zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązek prowadzenia kontroli dotyczącej stanu realizacji Programu jest zadaniem Burmistrza, którego obowiązkiem jest sporządzenie, co 2 lata sprawozdania z realizacji programu i przedstawienie go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania poprzedza ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

W celu określenia zasad oceny gminnego programu opieki nad zabytkami należy przyjąć odpowiednie wskaźniki. Proces wdrażania programu można ocenić za pomocą danych będących w posiadaniu Gminy, zawierających wskaźniki rezultatu. Poniżej zaprezentowano przykładowe wskaźniki rezultatu, służące ocenie realizacji zapisów programu:

W ramach priorytetu I Poprawa ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych:

1. Procentowy poziom wydatków z budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami.
2. Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów.
3. Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach.
4. Liczba obiektów poddanych pracom remontowo-konserwatorskim.
5. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego Gminy:

1. Procentowy obszar objęcia terenów miejscowych planami zagospodarowania przestrzennego.
2. Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych.
3. Liczba utworzonych nowych parków, ogrodów lub sadów.

W ramach priorytetu III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz umocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców Gminy poprzez działania promocyjne i edukacyjne:

1. Liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Krosno Odrzańskie.
2. Liczba materiałów reklamowych, folderów itp. promujących walory przyrodnicze i kulturowe Gminy Krosno Odrzańskie.
3. Liczba opracowań prac studialnych.
4. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie miasta.
5. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie

---

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie.

Program Ochrony Zabytków Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027 określa pewne kierunki i cele w zakresie ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy. Obowiązek dbania o zabytki w szczególności spoczywa na właścicielach lub użytkownikach obiektów zabytkowych.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne o charakterze państwowym i samorządowym. Finansowanie polega na współfinansowaniu prac przy obiektach zabytkowych w oparciu o przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowanie zgodnie z art. 78 ww. ustawy zwykle udzielane w wysokości 50% nakładów koniecznych może zostać przyznane osobie fizycznej, jednostce samorządu lub innej jednostce, która jest dysponentem prawnym zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

Zwiększenie dotacji do 100% może mieć miejsce w przypadku, jeśli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa, na jakie działania mogą być udzielane dotacje. Są to następujące rodzaje działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;

- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie obejmuje cele, które mieszczą się w obrębie kompetencji wynikających z ustawowych zadań gminy. Wytyczne programu nie są kierowane wyłącznie do władz gminy, ale również do podmiotów działających na terenie gminy, dla których dziedzictwo kulturowe stanowi istotny czynnik funkcjonowania w wymiarze społecznym. Dotyczy to przede wszystkim właścicieli i zarządców zabytków oraz podmiotów społecznych, w tym w szczególności organizacji pozarządowych. Oznacza to, że finansowanie zadań Programu w okresie jego obowiązywania będzie miało charakter zróżnicowany, obejmujący źródła wewnętrzne i zewnętrzne.

Głównymi źródłami finansowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027, czyli projekty związane z zabytkami oraz projekty pośrednio związane z ochroną dziedzictwa są:

- środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym,
- środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie województwa,
- środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej, itd.,
- środki finansowe z budżetu państwa, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych,
- środki wojewódzkie (dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd województwa; dotacje dla innych jednostek samorządu terytorialnego; dotacje, granty, nagrody dla innych podmiotów).

Zadania służące realizacji Programu mogą być również finansowane z wykorzystaniem:

- dochodów własnych instytucji kulturowych,
- środków własnych jednostek samorządu terytorialnego (gmina, powiat),
- środków prywatnych.

Do źródeł finansowych ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w regionie należą:

Tabela 3. Źródła finansowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie na lata 2024-2027

Lp.	Źródło finansowania	Przedmiot finansowania
Budżet państwa		
1.	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	<p>Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – ich celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą.</p> <p>Ochrona zabytków – celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Ochrona zabytków archeologicznych – celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.</p> <p>Wspieranie działań muzealnych – celem programu jest wspieranie działalności z zakresu opieki konserwatorskiej, archiwaliami i księgozbiorami oraz prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.</p> <p>Kultura ludowa i tradycyjna – celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.</p> <p>Kultura cyfrowa – celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Infrastruktura kultury – celem programu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.</p>
2.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji - Fundusz Kościelny	<p>Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego, jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.</p> <p>Dotacje z tego funduszu przeznaczone są na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - konserwacje i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej, - wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.
Województwo		
3.	Programy operacyjne i tematyczne na poziomie województwa w zależności od rodzaju i jednostki wdrażającej. Dotacja celowa udzielana jest przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Lubuski.	
Jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty)		
4.	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, zabytków wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze gminy/powiatu, w ramach systemu dotacji i ogłaszanych konkursów, - wydatki na działalność bieżącą i inwestycyjną dla gminnych i powiatowych instytucji kultury (w tym placówek muzealnych) oraz innych gminnych i powiatowych jednostek organizacyjnych (w tym posiadających siedziby w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków), 	

Lp.	Źródło finansowania	Przedmiot finansowania
	<ul style="list-style-type: none"> - wydatki na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane kapliczek przydrożnych, pomników, historycznych miejsc pamięci narodowej oraz innych obiektów stanowiących majątek gminy lub powiatu, - promocja walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego, promocja turystyczna. 	
Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej		
5.	Programy regionalne	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych zabytków wpisanych do rejestru zabytków, - wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przydrożnych kapliczek, położonych na terenie województwa, - wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych pomników, historycznych miejsc pamięci narodowej i martyrologii położonych na terenie województwa, - wsparcie przedsięwzięć obejmujących ochronę i upowszechnienie wartości dziedzictwa kulturowego, - wydatki na działalność bieżącą i inwestycyjną regionalnych instytucji kulturowych oraz innych regionalnych jednostek organizacyjnych.
6.	Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (FERC)	<p>Koncentrujące się na :</p> <ul style="list-style-type: none"> - zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego Internetu szerokopasmowego, - udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, - zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, - rozwój gospodarki opartej na danych, która wykorzystuje najnowsze technologie, - rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, - wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych.
7.	Wspólna Polityka Rolna 2021 - 2027 (WPR)	<p>Wspólna polityka rolna to jedyna, w pełni wspólnotowa polityka UE ważna dla rolników, producentów żywności, mieszkańców obszarów wiejskich i konsumentów.</p> <p>Głównymi celami programu są: zachowanie, za pomocą ochrony, różnorodności biologicznej i krajobrazów rolniczych oraz wzmacnianie usług ekosystemowych, ochrona siedlisk i naturalnego krajobrazu.</p> <p>Kierunki wsparcia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ochrona i różnicowanie krajobrazu wiejskiego, - poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, - poprawa dostępu do usług politycznych w zakresie opieki, zdrowia, kultury i dziedzictwa kulturowego.
Programy wspólnotowe		
8.	Kreatywna Europa 2021 - 2027	<p>Kreatywna Europa 2021 – 2027 to unijny program wspierający europejskie działania z sektorów kultury, kreatywnych i audiowizualnego. Celami programu są:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wsparcie ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł, - promocja i ochrona różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, - budowanie kompetencji profesjonalistów, - rozwój publiczności, - włączenie społeczne za pomocą kultury i sztuki, - zielona transformacja sektorów oraz wykorzystanie technologii i innowacji.
Pozostałe		
9.	Jednostki administracyjne kościołów i związków	Wydatki bieżące i inwestycyjne dotyczące utrzymania zabytkowych siedzib i własności jednostek administracyjnych

Lp.	Źródło finansowania	Przedmiot finansowania
	wyznaniowych	kościół i związków wyznaniowych, utrzymania muzeów jednostek administracyjnych kościołów i związków wyznaniowych oraz konserwacje muzealiów i zabytkowych kolekcji.
10.	Uczelnie wyższe	Wydatki bieżące i inwestycyjne na: - utrzymanie zabytkowych siedzib i własności uczelni wyższych, - muzea uczelniane i biblioteki, - konserwacje muzealiów i zabytkowych kolekcji.
11.	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze	Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie zabytkowych siedzib i własności PTTK. Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów, na konserwację muzealiów i zabytkowych kolekcji PTTK. Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie szlaków turystycznych.
12.	Organizatorzy muzeów (osoby fizyczne i prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej)	Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie i rozwój muzeum. Wydatki bieżące i inwestycyjne na zapewnienie bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom oraz na sprawowanie nadzoru nad muzeami.
13.	Prywatni właściciele zabytków	Wydatki ze środków prywatnych dysponowane w zależności od potrzeb.

Tabela 4. Zestawienie zabytków z terenu miasta Krosno Odrzańskie ujętych w Rejestrze Zabytków wg wykazu Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Lp.	Nazwa	Adres	Nr rej.
1.	Miasto		102 z 7.07.1958 oraz 2179 z 31.03.1975 i z 19.03.2012
2.	Kościół fil. pw. św. Andrzeja Apostoła	Kościelna	L-27 z 6.02.2000
3.	Kościół ewangelicki, ob. rzym.- kat. par. pw. św. Jadwigi Śląskiej	Trakt Książęcy	L-524/A z 12.04.1961
4.	Budynek poklasztorny	Szkolna 4	L-389/A z 15.01.1964
5.	Ruina zamku	Szkolna 1	L-81/1-2/A z 25.02.1958 i z 31.12.1998
6.	Mury obronne	Słoneczna - Szkolna	288 z 12.04.1961
7.	Dom	B. Chrobrego 2	2505 z 21.11.1976
8.	Dom	B. Chrobrego 14	L-729/A z 21.11.1976
9.	Dom	B. Chrobrego 15	2503 z 21.11.1976
10.	Dom	B. Chrobrego 17	2572 z 21.11.1976
11.	Dom	B. Chrobrego 25	2618 z 21.11.1976
12.	Dom	Pocztowa 9	149 z 15.01.1964
13.	Dom	Pocztowa 26	L-243/A z 21.11.1976
14.	Dom	Pocztowa 28	2506 z 21.11.1976
15.	Dom	Prusa 12	752 z 15.01.1964
16.	Dom	Rybaki 2	753 z 15.01.1964
17.	Dom	Mnichów 1	754 z 15.01.1964
18.	Dom	Mnichów 3	755 z 15.01.1964
19.	Dom	Mnichów 5	756 z 15.01.1964
20.	Dom	Mnichów 7	L-744/A z 15.01.1964
21.	Dom	Mnichów 9	758 z 15.01.1964
22.	Dom	Mnichów 11	759 z 15.01.1964
23.	Dom	Mnichów 13	760 z 15.01.1964
24.	Dom	Mnichów 15	761 z 15.01.1964
25.	Dom	Mnichów 17	762 z 15.01.1964
26.	Dom	Mnichów 19	763 z 15.01.1964
27.	Dom	Mnichów 21	764 z 15.01.1964
28.	Dom	Mnichów 25	766 z 15.01.1964
29.	Dom	Mnichów 27	L-872/A z 15.01.1964
30.	Dom	Mnichów 29 i 31	2509 z 21.11.1976
31.	Dom	Mnichów 33	768 z 15.01.1964
32.	Dom	Wąska 5	L-712/A z 21.11.1976
33.	Dom	Wąska 10	773 z 15.01.1964
34.	Dom	Zamkowa 10	751 z 15.01.1964
35.	Dom	Zamkowa 14	2581 z 21.11.1976
36.	Dom	Żeromskiego 10	770 z 15.01.1964

Lp.	Nazwa	Adres	Nr rej.
37.	Most drogowy kratownicowy, nad rz. Odrą	W ciągu Traktu Książęcego	L-600/A z 13.08.2013

Źródło: Urząd Miasta w Krośnie Odrzańskim

Tabela 5. Zestawienie zabytków z obszaru wiejskiego Gminy Krosno Odrzańskie ujętych w Rejestrze Zabytków wg wykazu Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Lp.	Nazwa	Adres	Nr rej.
1.	Kościół par. pw. MB Bolesnej	Czetowice	464 z 20.05.1963
2.	Dom	Czetowice 32	732 z 15.01.1964
3.	Stodoła	Czetowice 34	731 z 15.01.1964
4.	Zespół pałacowy i folwarczny	Kamień	3335 z 15.05.1996
5.	Kościół fil. pw. Chrystusa Króla	Łochowice	2129 z 7.05.1971
6.	Kościół fil. pw. św. Piotra i Pawła	Osiecznica	739 z 16.01.1964
7.	Dwór	Osiecznica	471 z 20.05.1963
8.	Dom (siedziba UG)	Radnica 104	745 z 15.01.1964

Źródło: Urząd Miasta w Krośnie Odrzańskim

Tabela 6. Stanowiska archeologiczne Gminy Krosno Odrzańskie ujęte w Rejestrze Zabytków wg wykazu Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Lp.	Powiat/gmina	Miejscowość	Stanowisko	Nr na obszarze AZP	Obszar AZP	Funkcja	Chronologia	Przynależność kulturowa	Nr rejestru zabytków
1	krośnieński/Krosno Odrzańskie	Czarnowo	Sarbia, st. 9	4	59-09	osada? osada osada?	WEB EB/Ha WŚ	k. łużycka	589/Ar
2		Czarnowo	Sarbia, st. 14	6	59-09	osada osada?	Neolit Ha/Lt	k. łużycka	588/Ar
3		Sarbia	Sarbia, st. 6	7	59-09	osada? osada? osada?	neolit OWR WŚ		587/Ar
4		Sarbia	Sarbia, st. 4	9	59-09	osada? osada?	neolit/WEB WŚ		586/Ar
5		Sarbia	Sarbia, st. 3	10	59-09	osada? osada?	neolit? OWR		585/Ar
6		Sarbia	Sarbia, st. 2	12	59-09	krzemienica?	neolit		584/Ar
7		Sarbia	Sarbia, st. 1	27	59-09	cmentarzysko	Ha	k. łużycka	204/Ar
8		Strumienno	Strumienno, st.1a	5a	59-10	śląd osadniczy osada śląd osadniczy	paleolit? WEB PŚ		L-41/C
9		Strumienno	Strumienno, st.1b	5b	59-10	obozowisko obozowisko osada osada	paleolit mezolit neolit WEB		L-41/C
10		Strumienno	Strumienno, st.1c	5c	59-10	obozowisko osada? osada?	Paleolit Lt ŚR		L-41/C
11		Osiecznica	Osiecznica, st.1	31	59-10	obozowisko osada osada osada	paleolit/mezolit neolit WŚ PŚ	KCSz	65/Ar
12		Osiecznica	Osiecznica, st.3	33	59-10	obozowisko osada	paleolit/mezolit Lt		64/Ar

Lp.	Powiat/gmina	Miejscowość	Stanowisko	Nr na obszarze AZP	Obszar AZP	Funkcja	Chronologia	Przynależność kulturowa	Nr rejestru zabytków
						osada	WŚ		
13		Stary Raduszeć/ Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie/ st.1a	44a	59-10	grodzisko znalezisko luźne	WŚ		L-23/C
14		Gostchorze	Gostchorze, st.1	4	59-11	grodzisko śląd osadniczy śląd osadniczy grodzisko	WS EK WŚ	k. łużycka	L-12/C

Źródło: Urząd Miasta w Krośnie Odrzańskim

Załącznik nr 2 do Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krosno Odrzańskie

W poniższej tabeli zawarto wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (z wyłączeniem zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru, które zawiera załącznik nr 1) oraz innych zabytków nieruchomych wyznaczonych przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Tabela 7. Wykaz zabytków nieruchomych z terenu Gminy Krosno Odrzańskie ujętych w Ewidencji Zabytków Gminy Krosno Odrzańskie wg wykazu Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
Bielów		
1	Bielów ul. Kasztanowa 17 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
2	Bielów ul. Kasztanowa 11 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
3	Bielów ul. Kasztanowa 9 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
4	Bielów ul. Kasztanowa 7 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
5	Bielów ul. Kasztanowa 3 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Brzózka		
6	Brzózka 1 – budynek obok PKP	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
7	Brzózka 13 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
8	Brzózka 13 – stodoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
9	Brzózka 13 – stodoła I	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
10	Brzózka 14 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
11	Brzózka 14 – budynek mieszkalny (dawniej szopa)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
12	Brzózka 17 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
13	Brzózka 18 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
14	Brzózka 19 – budynek gospodarczy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
15	Brzózka 19 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
16	Brzózka 21 – drewnutnia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
17	Brzózka 22 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
18	Brzózka 28 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
19	Brzózka 33 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
20	Brzózka 35 – budynek gospodarczy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
21	Brzózka 40 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
22	Brzózka 41 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
23	Brzózka 42 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
24	Brzózka 43 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
25	Brzózka 48 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
26	Brzózka 49 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
27	Brzózka 49 – budynek gospodarczy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
28	Brzózka – układ ruralistyczny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Chyże		
29	Chyże 14 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
30	Chyże 15 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
31	Chyże 17 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
32	Chyże 21 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
33	Chyże 32 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
34	Chyże 33 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
35	Chyże 40 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
36	Chyże 43 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Czarnowo		
37	Czarnowo 15 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
38	Czarnowo 20 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
39	Czarnowo 54 – stodoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
40	Czarnowo 54 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
41	Czarnowo 55 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
42	Czarnowo 56 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
43	Czarnowo 21 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
44	Czarnowo 27 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
45	Czarnowo 72 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
46	Czarnowo 80 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
47	Czarnowo – dawna szkoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
48	Kościół Czarnowo	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
49	Czarnowo – młyn	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
50	Czarnowo – remiza strażacka	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
51	Aleja klonowa Czarnowo-Sarbia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
52	Aleja brzozowa Czarnowo-Wężyska	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
53	Aleja lipowa Czarnowo	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Czetowice		
54	Czetowice 6 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
55	Czetowice 18 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
56	Czetowice 30 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
57	Czetowice 36 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
58	Czetowice – historyczny układ wsi	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
59	Czetowice – historyczne otoczenie kościoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
60	Czetowice – młyn	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
61	Czetowice - aleja dębowa	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
62	Czetowice - aleja lipowa	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
63	Czetowice / Budachów - aleja wielogatunkowa	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Kamień (zespół pałacowo- parkowo- folwarczny)		
64	Kamień – stodoła z budynkiem inwentarskim	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
65	Kamień – magazyn, budynek gospodarczy (dawna gorzelnia)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
66	Kamień – park krajobrazowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
67	Kamień – wiata, magazyn	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
68	Kamień – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
69	Kamień – zespół pałacowo- parkowo- folwarczny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Łochowice		
70	Łochowice ul. Dębowa 29 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
71	Łochowice ul. Zaciszna 7 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
72	Łochowice ul. Akacyjowa 1– dawna oficyna dworska	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
73	Łochowice – dawna szkoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
74	Łochowice – historyczny układ wsi	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
75	Łochowice – historyczne otoczenie kościoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
76	Łochowice - szpaler lipowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
77	Park przy willi Łochowice	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Marcinowice		
78	Marcinowice ul. Poprzeczna 2 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
79	Marcinowice ul. Św. Marcina 46 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
80	Marcinowice ul. Spacerowa 28 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
81	Marcinowice ul. Wiejska 2 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Nowy Raduszc		
82	Nowy Raduszc 1 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
83	Nowy Raduszc 37 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
84	Nowy Raduszc 44 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
85	Nowy Raduszc 45 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Osiecznica (zespół pałacowo-dworsko-gospodarczy)		
86	Osiecznica – oficyna dworska I	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
87	Osiecznica – oficyna dworska II	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
88	Osiecznica – budynek fabryczny I	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
89	Osiecznica – budynek fabryczny II	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
90	Osiecznica – budynek fabryczny z kominem	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
91	Osiecznica – budynek inwentarski	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
92	Osiecznica – dawna kordegarda	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
93	Osiecznica – budynek mieszkalny (ogrodnika)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
94	Osiecznica – garaże	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
95	Osiecznica – lodownia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
96	Osiecznica – magazyn (pawilon na narzędzia)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
97	Osiecznica – magazyn (dawna piwnica)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
98	Osiecznica – magazyn (przy wyjeździe)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
99	Osiecznica – magazyn (dawna remiza)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
100	Osiecznica – zespół parkowo- pałacowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
101	Osiecznica – budynek mieszkalny (dawna karczma)	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
102	Osiecznica – spichlerz	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
103	Osiecznica – waga	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Osiecznica		
104	Osiecznica – ul. Jana Pawła II 36 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
105	Osiecznica – ul. Jana Pawła II 33 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
106	Osiecznica – ul. Jana Pała II 23 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
107	Osiecznica – ul. Jana Pawła II 31 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
108	Osiecznica – ul. Jana Pawła II 16 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
109	Osiecznica – ul. Jana Pawła II 48 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
110	Osiecznica – ul. Nadrzeczna 17 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
111	Osiecznica – ul. Szkolna 14 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
112	Osiecznica – układ historyczny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
113	Osiecznica – historyczne otoczenie kościoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
114	Osiecznica / Czetowice - aleja dębowa	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Radnica		
115	Radnica 81 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
116	Radnica 24 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
117	Radnica 65 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
118	Radnica 80 – budynek gospodarczy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
119	Radnica 80 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
120	Radnica 82 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
121	Radnica 89 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
122	Radnica 91 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
123	Radnica 94 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
124	Radnica 95 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
125	Radnica 96 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
126	Radnica – historyczny układ wsi	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Sarbia		
127	Sarbia 8 – budynek mieszkalno-gospodarczy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
128	Aleja lipowa Sarbia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Retno		
129	Retno – park	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Stary Raduszc – elektrownia wodna		
130	Budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
131	Budynek rozdzielni 2	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
132	Hydrozespół I i II	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
133	Budynek maszynowni	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Stary Raduszc		
134	Stary Raduszc 34 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
135	Stary Raduszc 10 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
136	Stary Raduszc 37 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Strumienno		
137	Strumienno 7 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
138	Strumienno 43 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
139	Strumienno 44 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
140	Strumienno 21 – stodoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
141	Schron bojowy nr C.12	Ewidencja zabytków – maj 2024
142	Schron bojowy nr C.13	Ewidencja zabytków – maj 2024
Szklarka Radnicka		
143	Szklarka Radnicka/Będów - aleja lipowa	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Wężyska		
144	Wężyska – historyczny układ wsi	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
145	Wężyska 4 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
146	Wężyska 6 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
147	Wężyska 12 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
148	Wężyska 16 – budynek gospodarczy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
149	Wężyska 17 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
150	Wężyska 19 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
151	Wężyska 54 (dawniej 42) – świetlica gminna, biblioteka	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
152	Wężyska 51 – budynek gospodarczy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
153	Wężyska 75 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
154	Wężyska 76 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
155	Wężyska 78 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
156	Wężyska 81 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
157	Wężyska 157 – budynek usługowo-mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
158	Wężyska – kościół	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
159	Aleja wielogatunkowa Wężyska	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
160	Aleja lipowa Wężyska	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Żeromskiego		
161	Żeromskiego 8 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
162	Żeromskiego 16 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Bankowa		
163	Bankowa 2 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Bobrowa		
164	Bobrowa 2 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
165	Bobrowa 4 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
166	Bobrowa 8 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
167	Bobrowa 10 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Bohaterów Wojska Polskiego		
168	Bohaterów Wojska Polskiego 6 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
169	Bohaterów Wojska Polskiego 20 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
170	Bohaterów Wojska Polskiego 32 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
171	Bohaterów Wojska Polskiego 84 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
172	Bohaterów Wojska Polskiego 23 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
173	Bohaterów Wojska Polskiego 3 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
174	Bohaterów Wojska Polskiego 30 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
175	Bohaterów Wojska Polskiego 41 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
176	Bohaterów Wojska Polskiego 56 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
177	Bohaterów Wojska Polskiego 58 – budynek mieszkalno-handlowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
178	Bohaterów Wojska Polskiego 60 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
179	Bohaterów Wojska Polskiego 1-1a – budynek mieszkalno-handlowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
180	Bohaterów Wojska Polskiego 84 – brama	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
181	Bohaterów Wojska Polskiego 84 – rzeźnia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
182	Bohaterów Wojska Polskiego 8 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
183	Bohaterów Wojska Polskiego 7 – budynek mieszkalno-handlowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Grobla		
184	Grobla 47 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
185	Grobla 56 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
186	Grobla 61-63 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
187	Grobla 66 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
188	Grobla 70-71 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Kościuszki		
189	Kościuszki 17 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Chrobrego		
190	Chrobrego 8 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
191	Chrobrego 10 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
192	Chrobrego 12 – budynek produkcyjny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
193	Chrobrego 13 – budynek oświatowo-kulturalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
194	Chrobrego 16 – budynek nieużytkowany	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
195	Chrobrego 18 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
196	Chrobrego 19 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
197	Chrobrego 20 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
198	Chrobrego 26 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
199	Chrobrego 27-28 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Gubińska		
200	Gubińska 6 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
201	Gubińska 25 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Pocztowa		
202	Pocztowa 27 – hala sportowa	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
203	Pocztowa 11 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
204	Pocztowa 19 – budynek usługowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
205	Pocztowa 25 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
206	Pocztowa 14 – budynek poczty i mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Poznańska		
207	Poznańska 66 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
208	Poznańska 64 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – Pl. Prusa		

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
209	Prusa 4 –budynek ARiMR	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
210	Prusa 13 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
211	Prusa 14a – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Rybaki		
212	Rybaki 4 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Nadodrzańska (dawna ul. Świerczewskiego)		
213	Nadodrzańska 22 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
214	Nadodrzańska 6 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
215	Nadodrzańska 7 – budynek mieszkalny / kancelaria parafialna	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
216	Nadodrzańska 8 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
217	Nadodrzańska 18-19 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
218	Nadodrzańska 24 – budynek Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
219	Nadodrzańska 25 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
220	Nadodrzańska 26 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
221	Nadodrzańska 23 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Wiejska		
222	Wiejska 33 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
223	Wiejska 43 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
224	Wiejska 2 – budynek usługowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
225	Wiejska 31 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Podgórna (dawna ul. WOP, następnie Aleja Solidarności Krośnieńskiej)		
226	Podgórna 2a – budynek handlowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
227	Podgórna 8 – budynek mieszkalno-handlowy	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
228	Podgórna 10 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – Słubicka (dawna ulica Obrońców Stalingradu)		
229	Słubicka 18 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Lipowa		
230	Lipowa 3 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – ul. Mnichów (dawna ul. Walki Młodych)		
231	Mnichów 30 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie – pozostałe budynki		
232	Komenda Powiatowa Policji	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
233	Szpital	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
234	Urząd Miasta	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
235	Urząd Miasta Oficyna	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
236	Wieża ciśnień	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
237	Budynek ZSP – szkoła	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
238	Zespół Szkol-przed ul. Bohaterów Wojska Polskiego 21	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
239	Parowozownia – ul. Dworcowa	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
240	Budynek Koszarowy nr 7 ul. Piastów 7	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
241	Budynek Koszarowy nr 8 ul. Piastów 7	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
242	Budynek Koszarowy nr 9 ul. Piastów 7	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
243	Budynek Koszarowy nr 10 ul. Piastów 7	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
244	Budynek Koszarowy nr 11 ul. Piastów 7	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
245	Budynek nr 1 wraz z przybudówką w zespole koszarowym ul. Słubicka 10	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
246	Budynek nr 2 wraz z łącznikiem w zespole koszarowym ul. Słubicka 10	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
247	Budynek nr 3 wraz z łącznikiem w zespole koszarowym ul. Słubicka 10	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
248	Budynek nr 18 wraz z łącznikiem w zespole koszarowym ul. Słubicka 10	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
249	Budynek nr 19 wraz z łącznikiem w zespole koszarowym ul. Słubicka 10	Ewidencja zabytków – styczeń 2020
250	Budynek nr 20 wraz z łącznikiem w zespole koszarowym ul. Słubicka 10	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
251	Budynek kuchni w zespole koszarowym ul. Słubicka 10	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
252	Budynek nr 1 w zespole dawnych koszar ul. Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
253	Budynek nr 3 w zespole dawnych koszar Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
254	Budynek nr 13 w zespole dawnych koszar Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
255	Budynek nr 14 w zespole dawnych koszar Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
256	Budynek nr 15 w zespole dawnych koszar Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
257	Budynek nr 16 w zespole dawnych koszar Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
258	Budynek nr 17 w zespole dawnych koszar Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
259	Schron bojowy nr C.9	Ewidencja zabytków – maj 2024
260	Schron bojowy nr C.10	Ewidencja zabytków – maj 2024
261	Schron bojowy nr C.11	Ewidencja zabytków – maj 2024
Morsko		
262	Morsko 3 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
263	Morsko – obora pofolwarczna	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie - KROMET		
264	Pocztowa 30 – budynek administracyjny I	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
265	Pocztowa 30 – budynek produkcyjny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
266	Pocztowa 30 – budynek produkcyjny z kotłownią	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Gostchorze		
267	Gostchorze 14 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
268	Gostchorze 47 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
269	Gostchorze 65 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
270	Gostchorze 77 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
271	Gostchorze 81 – budynek mieszkalny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
272	Gostchorze – historyczny układ wsi	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Cmentarze		
273	Cmentarz I Wężyska	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
274	Cmentarz I Nowy Raduszec	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
275	Cmentarz I Osiecznica	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
276	Cmentarz I Sarbia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
277	Cmentarz II Nowy Raduszec	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
278	Cmentarz II Osiecznica	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
279	Cmentarz II Sarbia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
280	Cmentarz II Wężyska	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
281	Cmentarz Kamień	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
282	Cmentarz komunalny – Krosno Odrzańskie	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
283	Cmentarz Łochowice	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
284	Cmentarz Marcinowice	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
285	Cmentarz Morsko	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
286	Cmentarz przy kościele Osiecznica	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
287	Cmentarz przykościelny Łochowice	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
288	Cmentarz Radnica	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
289	Cmentarz Strumiennie	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
290	Cmentarz – historyczne otoczenie kościoła p.w. św. Jadwigi Śląskiej – Krosno Odrzańskie	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
291	Cmentarz wojenny żołnierzy radzieckich – Krosno Odrzańskie	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
292	Park-cmentarz – Krosno Odrzańskie	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
293	Cmentarz - Retno	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
294	Cmentarz – Plac Prusa w Krośnie Odrzańskim	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
295	Cmentarz Jeniecki – ul. Newtona, Krosno Odrzańskie	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
Krosno Odrzańskie - pozostałe		
296	Ogrodzenie NOSG Poprzeczna 1	Ewidencja zabytków – grudzień 2023

Gminna Ewidencja Zabytków		
Lp.	Miejscowość i nazwa	Data opracowania karty zabytków
297	Zespół urbanistyczno-krajobrazowy Krosno Odrzańskie – zabytek archeologiczny	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
298	Park 1000-lecia	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
299	Historyczne otoczenie kościoła p.w. św. Jadwigi	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
300	Historyczne otoczenie kościoła p.w. św. Andrzeja	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
301	Szpaler lipowy ul. Nadodrzańska	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
302	Aleja dębowa ul. Piastów	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
303	Szpaler lipowy ul. Wiejska i przedłużenie	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
304	Aleja klonowa ul. Wakacyjna	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
305	Linia kolejowa nr 358 Zbąszynek — Gubin	Ewidencja zabytków – grudzień 2023
306	Przepompownia ścieków	Ewidencja zabytków – maj 2024

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 609 i 721) do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.) nakłada na burmistrza obowiązek sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, natomiast co 2 lata zgodnie z art. 87 ust. 5 ww. ustawy burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji tego programu i przedstawia je radzie gminy. W myśl art. 87 ust. 3 gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ww. ustawy program ten ma na celu:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Opracowanie programu kosztowało budżet Gminy Krosno Odrzańskie 15 990,00 zł płatne z działu 710, rozdziału 71004, paragrafu 4300.

Podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2024-2027” nie wywołuje skutków finansowych dla budżetu Gminy Krosno Odrzańskie.